

18.3.2024

Käytännön opas valokuvaajan tekijänoikeudesta

Maria Rehbinder
Mari Pesola

Sisällysluettelo

1. Johdanto	5
2. Miten ja kenelle suoja syntyy?	6
2.1 Kaksi suojamuotoa	6
2.2 Valokuvateoksen suojan syntyminen	6
2.3 Valokuvaajan lähioikeuden syntyminen	7
2.4 Oikeus syntyy luonnolliselle henkilölle	8
2.5 Generatiivisen tekoälyjärjestelmän tuottama kuva tai generatiivisen tekoälyjärjestelmän luomia elementtejä sisältävä kuva	8
3. Mitä tekijänoikeuslain mukaiset oikeudet sisältävät?	11
3.1 Taloudelliset oikeudet	11
3.1.1 Oikeus valmistaa kappaleita ja oikeus saattaa valokuva yleisön saataviin	11
3.1.2 Kappaleen valmistaminen	11
3.1.3 Yleisön saataville saattaminen	12
3.1.4 Muunteluoikeus	12
3.1.5 Valokuvateoksen jälleenmyyntikorvaus	14
3.1.6 Valokuvateoksen tekijän luoksepääsyoikeus	14
3.1.7 Lehtijulkaisun verkkokäytön korvaus	14
3.1.8 Esittävän taiteilijan lähioikeuksien muutos ja sen vaikutus videotuotantoihin	15
3.2 Moraaliset oikeudet	16
3.2.1 Isyys-oikeus ja huomioita valokuvaajan nimen suojaamisesta	16
3.2.2 Respektioikeus	16
4. Valokuvaajan tekijänoikeuden rajoitukset	17
4.1 Yleistä: tekijän lupa ja poikkeussäännökset, jotka sallivat kuvan käytön ilman erillistä lupaa	17
4.2 Valokuvan siteeraaminen	18
4.3 Karikatyyri, pastissi ja parodia	19
4.4 Päiväntapahtuma	21
4.5 Valokuvan käyttäminen tekoälyn kouluttamiseen	22
4.5.1 Yleistä	22
4.5.2 Tiedonlouhintaa koskeva poikkeussäännös	22
4.5.3 Kielto-oikeus	23
4.6 Sopimuslisenssi ja poikkeussäännökset - valokuvien käyttö opetuksessa	24
4.7 Teoksen toisarvoinen käyttö	25
4.8 Näyttelyä tai myyntiä koskeva tiedotus	26
4.9 Yksityinen käyttö	26
4.10 Kappaleiden valmistaminen museoissa, kirjastoissa ja arkistoissa	26
4.11 Lainauskorvaus	27
5. Suoja-aika	27
6. Tekijänoikeuslain mukaisten oikeuksien hallinnointi	28
6.1 Omistusoikeudesta tai käyttöoikeudesta sopiminen	28
6.2 Muuttamisesta ja edelleenluovutuksesta sopiminen	29
6.3 Moraalisista oikeuksista sopiminen	29
6.3.1 Valokuvateoksen tekijä	29
6.3.2 Valokuvaajan lähioikeus	29
6.4 Sopimuksen tekotapa	30
6.5 Selvitys teoksen hyödyntämisestä sekä oikeus asianmukaiseen ja oikeasuhtaiseen korvaukseen	30

6.6 Tekijänoikeuden luovutusta koskevan kohtuuttoman sopimusehdon sovittelu tai huomioimatta jättäminen	31
6.7 Oikeudenluovutuksen peruuttaminen	32
6.8 Tekijänoikeuslain vastainen luvaton käyttö	33
7. Tekijänoikeus työsuhteessa	33
7.1 Normaalikäyttöolettama työsuhteessa	33
7.2 Oikeuksista sopiminen työsuhteessa	34
8. Teoskappaleen omistusoikeus	35
9. Valokuva sosiaalisessa mediassa	35
10. Vastuun kohdentuminen	36
10.1 Rikosperusteinen ja siviilioikeudellinen vastuu	36
10.2 Rikosperusteisen vastuun kohdentuminen	36
10.3 Siviilioikeudellisen vastuun kohdentuminen	37
11. Tekijänoikeussuojan merkitseminen ja oikeuksien pidättäminen	38
11.1 Tekijänoikeussuojan merkitseminen ja oikeuksien pidättäminen	38
11.2 Tekijän nimen merkitseminen ja jäljennös	39
11.3 Tekoälyllä valmistetut kuvat	39
12. Deepfake -kuvat eli syvävääreennökset	39
13. Valokuvan kohteen oikeudet ja valokuvauspaikan sääntely	41
13.1 Valokuvan kohteen oikeudet tekijänoikeuslaissa	41
13.1.1 Minua, teostani tai esitystäni on kuvattu – olenko oikeutettu korvaukseen?	41
13.1.2 Valokuvaamalla tehty muotokuva ja tilattu muotokuva	41
13.1.3 Rakennuksen tai julkisella paikalla pysyvästi olevien taideteosten toisintaminen	42
13.2 Valokuvan kohteena olevan henkilön oikeudet tärkeimmässä tietosuojalaeissa	43
13.2.1 Yleistä	43
13.2.2 Tietosuojasetus	43
13.2.3 Tietosuojalaki	44
13.2.4 Rikoslaki	44
13.3 Kuvaamispaikkaa koskevaa erityissääntelyä ja ohjeistusta	48
13.4 Valokuvien käyttö markkinoinnissa	49
Henkilön kuvan suoja markkinoinnissa	49
14. Tietosuojasetuksen mukainen dokumentointi	50
14.1 Yleistä	50
14.2 Valokuvaaja tahona, joka määrää käsittelyn tarkoitukset ja keinot	50
14.3 Valokuvaaja, joka ottaa kuvia jonkun lukuun tai puolesta	51
Lähteet	53
Lainsäädäntö	53
Direktiivit	53
Itsesääntely, ohjeistus, tiedotteet	53
Virallisaineisto	54
Hallituksen esitykset	54
Komiteamietinnöt	55
Viranomaisten selvitykset ja muistiot	55
Oikeus -ja lausuntokäytäntö	55
Euroopan Unionin tuomioistuin	55
Korkein oikeus	55

18.3.2024

Hovioikeus	56
Markkinaoikeus ja markkinatuomioistuin	56
Tekijänoikeusneuvosto	56
Yhdysvaltojen oikeuskäytäntöä	56
Kirjallisuus	57
<i>Muu aineisto</i>	57
Blogijulkaisut, uutiset	57
Käyttöehtoja ja lisenssiehtoja	58

1. Johdanto

Valokuvaajalle syntyy oikeuksia valokuvuihin, jotka hän tekee. Valokuvaajalle syntyvän suojan laajuus määritellään tekijänoikeuslain säännöksissä. Lisäksi kuvattavilla henkilöillä on muussa lainsäädännössä määriteltyjä oikeuksia omaan kuvaansa. Näiden oikeuksien laajuutta määritetään puolestaan esimerkiksi tietosuojalainsäädännössä. Kuvauspaikkaan voivat myös soveltua erityiset ohjeistukset tai lainsäädäntö.

Kun valokuvaaja ryhtyy käyttämään oikeuksiaan, on syytä määritellä päämäärät ja toimintatavat sille, miten oikeuksia haluaa käyttää valokuvaajan uraa ja brändiä tukevalla tavalla. Tämä edellyttää strategiaa ja tekijänoikeuksien hallinnoimista valitun strategian mukaisesti.

Kun valokuvaaja ryhtyy käyttämään valokuviaan, tulee muille tahoille annettavat oikeudet määritellä sopimuksilla. Sopimisessa ja valokuvien käytössä onnistuminen edellyttää sopimisen lähtökohtana valokuvaajalle syntyvien oikeuksien laadun ja laajuuden ymmärtämistä ja valokuvan kohteen, kuten kuvattavan ihmisen tai kuvattavan veistoksen luoneen kuvanveistäjän oikeuksien tuntemista. Sopimisen avulla voi toteuttaa valittua strategiaa siinä, miten laajasti käyttö- tai omistusoikeuksia myönnetään, mikä taho vastaa mahdollisista kuvauspaikkaan liittyvien ohjeistusten tai lainsäädännön selvittämisestä ja millä perusteilla hinnoittelu määräytyy. Sopimuksissa on myös suositeltavaa sopia esimerkiksi vastuunrajoituksista.

Tämän oppaan tarkoituksena on esitellä selkeästi sopimisen ja oikeuksien hallinnoinnin lähtökohtia tekijänoikeuslain ja kuvattavan henkilön suojan osalta. Lisäksi oppaassa käydään läpi säännöksiä, joilla ohjataan sitä, missä saa valokuvata. Oppaan tarkoituksena on antaa valmiudet valokuvaajan omien oikeuksien toteuttamiselle sekä muiden oikeuksien huomioimiselle. Opasta on päivitetty vuonna 2024 uusilla tekijänoikeuslain muutoksilla.

On huomattava, että oppaassa esitellyt säännökset soveltuvat lähtökohtaisesti Suomessa luotuihin teoksiin tai valmistettuihin valokuvuihin, eivätkä esimerkiksi poikkeussäännöt ole sellaisenaan sovellettavia vaikkapa Yhdysvalloissa toimivan palveluntarjoajan sosiaalisen median palveluun. Näiden palveluntarjoajien osalta on syytä lukea tarkkaan soveltuvat sopimusehdot ja sovellettava lainsäädäntö, joka on yleensä määritelty käyttöehdoissa.

2. Miten ja kenelle suoja syntyy?

2.1 Kaksi suojamuotoa

Valokuvan tekijänoikeuslain mukainen suoja on jaettu kahteen eri suojamuotoon, jotka syntyvät erilaisilla perusteilla.¹ Nämä suojamuodot ovat valokuvateoksen suoja ja valokuvaajan lähioikeus. Valokuvan kaksi eri suojamuotoa on pohjoismainen erikoisuus, joka selittyy lainsäädäntöhistorialla. Suojamuotojen erot on tässä oppaassa selvitetty kunkin eroavan suojan kohdan yhteydessä.

2.2 Valokuvateoksen suojan syntyminen

Valokuvateoksina suojataan valokuvat, jotka ovat omaperäisiä.

Tuomioistuinkäytännössä on useaan kertaan käsitelty valokuvan tekijänoikeussuojaa. EU-tuomioistuimen mukaan valokuvaan syntyy teossuoja, jos valokuva on omaperäinen tekijänsä luovan henkisen työn tulos, johon tekijä on voinut painaa oman persoonallisuutensa leiman.² Esimerkiksi tapauksessa tarkasteltu henkilökuva, lapsesta otettu koulukuva, oli riittävän omaperäinen saadakseen tekijänoikeudellista teossuojaa. Tuomioistuimen arvioinnin mukaan valokuva oli luovan henkisen työn tulos ja kuvasti tekijänsä yksilöllisyyttä, joka kävi ilmi niistä vapaista luovista ratkaisuista, joihin tekijä oli päätenyt valokuvaa toteuttaessaan. Vapaita luovia ratkaisuja voi tehdä monilla eri tavoilla ja monissa eri kuvan toteutuksen vaiheissa. Valmisteluvaiheessa tekijä voi valita lavastuksen, kuvattavan henkilön asennon ja valaistuksen. Henkilökuvaa ottaessaan hän voi valita rajauksen, kuvakulman ja haluamansa tunnelman. Vedosta tehdessään tekijä voi valita puolestaan kehitysmenetelmistä sen, jota hän haluaa käyttää, tai käyttää tarvittaessa tietokoneohjelmaa.

Myös Suomessa tekijänoikeusneuvosto on useissa lausunnoissa käsitellyt valokuvan teoskynnystä. Eräs tapaus koski Kalle Kultalan ottamaa valokuvaa, jossa Urho Kekkonen seurueineen lukee Neuvostoliiton noottia Havaijilla vuonna 1962. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että valokuva ilmentää dramaattista tunnelmaa, jonka kuvaaja on rakentanut luovilla valinnoilla esimerkiksi valojen käytössä, ajoituksessa, syväterävyydessä sekä kuvan sommittelussa ja rajaamisessa. Suorittamansa kokonaisarvion perusteella tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kyseinen valokuva oli teos. Tekijänoikeusneuvosto piti kuitenkin teoskynnyksen ylittymistä rajatapauksena.³ Jos tarkastellaan Kalle Kultalan ottamaa valokuvaa, ja Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisua C-145/10 koskien Eva-Maria Painerin ottamaa koulukuvaa, herää kuitenkin kysymys siitä, onko tässä Tekijänoikeusneuvoston ratkaisussa päädytty pitämään rajatapauksena valokuvaa, joka Euroopan Unionin tuomioistuimen ratkaisun kriteereiden

¹ Valokuvateoksien osalta tekijänoikeuslain 1 § ja tavallisten valokuvien osalta tekijänoikeuslain 49 a §

² Eva-Maria Painer, C-145/10

³ Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2013:3

mukaan olisi selkeästi valokuvateos. Voidaan pohtia, johtaako Suomessa säädetty teoskynnyksen alle jäävien ns. tavallisten valokuvien erillinen suojamuoto siihen, että teoskynnys nostetaan Suomessa korkeammalle kuin niissä EU maissa, joissa vastaava toista suojamuotoa ei ole. EU oikeuden mukaan teoksen omaperäisyyttä tulisi arvioida yhdenmukaisilla kriteereillä kaikissa jäsenmaissa.⁴

Suoja syntyy ilman erillistä rekisteröintiä eikä esimerkiksi tekijänoikeussuojan merkitseminen ole suojan saamisen edellytys.

Koska omaperäisyyden saavuttaminen vaatii valokuvaajan vapaita luovia valintoja, on katsottu, että generatiivisen tekoälyn tuottamat kuvat eivät voi saada teossuojaa.

2.3 Valokuvaajan lähioikeuden syntyminen

Valokuvaajan lähioikeus syntyy, kun valokuvaaja valmistaa valokuvan valon avulla valoherkälle materiaalille⁵.

Täsmällisempänä valmistamishetkenä on pidetty esimerkiksi hetkeä, jolloin kuva ensimmäisen kerran kiinnittyy valoherkälle alustalle. Valmistaminen ei siten edellytä esimerkiksi filmillä olevan valokuvan negatiivin kehittämistä.⁶ Valokuvaajan lähioikeuden suojan syntyminen ei siten edellytä omaperäisyyttä.

Valokuvaajalla ei 3.4.2023 voimaan astuneen tekijänoikeuslain muutoksen jälkeen ole enää oikeutta kuvataiteen teoksesta otettuun valokuvan osalta valokuvaajan lähioikeuteen, jos itse kuvan kohteen, kuvataiteen teoksen suojan, voimassaoloaika on päättynyt.⁷ Kuvataiteen teoksiin katsotaan kuuluviksi ainakin valokuvateokset, maalaukset, veistokset, grafiikan alan teokset, korkokuvat (reliefit), kuten mitalit ja rahat. Kuvataiteen teoksiin kuuluvat myös tekstiilipainotyöt, kudotut taideteokset, mosaiikkiteokset ja lasi- ja keramiikkatyöt, joiden voidaan katsoa olevan kuvataiteen teoksia. Näitä toisintavan valokuvan lähioikeuden suoja on näin kaventunut. Tarkoitus on, että tekijänoikeussuojan piiristä poistuneiden kuvataiteen teosten suoja ei pidennetä valokuvan lähioikeuden avulla⁸. USA:ssa on vastaava oikeustila ollut jo pitkään.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa on tarkasteltu valokuvia, jotka saivat lähioikeussuojaa, mutta eivät teossuojaa. Tällainen oli esimerkiksi ulosajotilanteessa ralliautosta otettu valokuva.⁹ Toisessa esimerkissä käsiteltiin henkilöä esittävää

⁴ Tämä perustuu Eurooppaoikeuden tulkintavaikutukseen, joka on Eurooppaoikeudellinen periaate. Katso täältä osin esimerkiksi Raitio, Juha ja Tuominen, Tomi: Euroopan unionin oikeus, Helsinki 2020: s. 235-253

⁵ Tekijänoikeuslain 49 a §

⁶ Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2017:15, jossa viitattiin tekijänoikeuskomitean III osamietintöön (1987:7). Mietinnön mukaan valokuva katsottiin valmistetuksi, kun kuva on kiinnitetty valoherkälle tai muulle vastaavalle alustalle siten, että siitä voidaan valmistaa toisinnoksia.

⁷ Tekijänoikeuslain 49 a §, neljäs momentti

⁸ Tekijänoikeus digitaalisilla sisämarkkinoilla direktiivi 14 artikla

⁹ Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2016:04

valokuvaa. Lausunnon mukaan kyseessä oleva valokuva on tekemisajankohtanaan tyyliiltään yleinen, mustavalkoinen dokumentti- tai journalistista kuvaa muistuttava valokuva. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että valokuva ei riittävästi ilmentänyt tekijän itsenäisiä ja omaperäisiä valintoja, kun tarkastellaan valokuvan ilmenemismuotoa ja visuaalista ilmaisua kokonaisuudessaan. Kuvaaja kertoo tehneensä valokuvan ottamisen yhteydessä valintoja muun muassa kuvauspaikan ja kuvattavan asennon suhteen. Kyseessä oleva kuva ei kuitenkaan kuvasta siinä määrin tekijän persoonaa eikä kuvasta käy ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat valokuvaa tehtäessä niin, että se ylittäisi teoskynnyksen.¹⁰

2.4 Oikeus syntyä luonnolliselle henkilölle

Tekijänoikeus valokuvateokseen tai valokuvaajan lähioikeus voivat syntyä vain luonnolliselle henkilölle, tekijälle. Jos tekijät ovat tehneet teoksen yhdessä, eivätkä osuudet muodosta itsenäisiä teoksia, syntyy tekijänoikeus tekijöille yhteisesti. Tekijänä pidetään sitä, jonka luovan panoksen ansiosta teos on suojattu. Tekijöinä ei pidetä teknisiä avustajia tai esimerkiksi ideoijaa, jos teoksen konkreettinen visuaalinen hahmo on jonkun muun luovan panoksen tulosta.

Idea tai aihe ei saa tekijänoikeuslain suojaa, vain teos. Tämä tarkoittaa sitä, että usea henkilö voi esimerkiksi ottaa samasta kohteesta valokuvan loukkaamatta toisen tekijänoikeutta. Ideaa tietyistä kuvauskohteista ei suojata, ainoastaan teoksen ilmentymää.

Visuaaliseen suunnitteluun luovalla panoksella osallistuva henkilö voi olla yksi oikeudenhaltijoista. Kantaja A:sta oli julkaistu aikakauslehtiartikkeli. A oli kertomansa mukaan luonut yhdessä valokuvaajien kanssa artikkelin valokuvat valitsemalla muun muassa kuvien ottamispaikan, kuvakulman, asut ja asennot. Markkinaoikeus katsoi näytetyksi, että osassa valokuvia oli kyse yhteisteoksista, joiden osalta A:ta oli pidettävä yhtenä tekijöistä. On kuitenkin huomattava, että tapaus on poikkeuksellinen.¹¹

Omaperäisen teoksen tekijänoikeus tai valokuvaajan lähioikeus ei voi syntyä oikeushenkilölle kuten yritykselle tai yhteisölle. Oikeuksia koskevia käyttöoikeuksia ja omistusoikeus voidaan kuitenkin luovuttaa sopimuksilla eteenpäin esimerkiksi yritykselle. Sopimuksista kerrotaan lisää luvussa 6.

2.5 Generatiivisen tekoälyjärjestelmän tuottama kuva tai generatiivisen tekoälyjärjestelmän luomia elementtejä sisältävä kuva

Generatiivisen tekoälyjärjestelmän tuottama kuva ei voi saada teossuojaa, sillä tekoälyn tuottama kuva ei heijasta tekoälyjärjestelmää käyttävän ihmisen persoonallisuutta.

¹⁰ Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2018:6

¹¹ Markkinaoikeuden ratkaisu MAO:H202/2021

Tekoälyjärjestelmälle kehoitteita antava henkilö ei voi tehdä syntyvää kuvaa koskevia vapaita luovia valintoja, vaan valintoja rajoittaa generatiivisen tekoälymallin algoritmi.

Yhdysvaltojen tekijänoikeusvirastossa ("USCO") on tehty Midjourney -tekoälyjärjestelmällä tehtyjä kuvia ja tekijänoikeutta koskeva viranomaispäätös¹². USCO tutki perusteellisesti, miten Midjourney toimii. Midjourneytä käyttäessään käyttäjät antavat järjestelmälle "tekstikehoitteen" ("prompt") siitä, mitä Midjourneyyn pitäisi luoda. Tämän jälkeen järjestelmä loi neljä kuvaa vastauksena tekstikehoitteeseen. USCO:n keskeisin havainto oli, että prosessi ei ole käyttäjän hallinnassa eikä siksi ole mahdollista ennustaa etukäteen, mitä Midjourney luo. Siksi USCO kumosi tekijänoikeusrekisteröinnin kuvilta, jotka oli tehty generatiivista tekoälyjärjestelmä Midjourneyta käyttäen.¹³

Midjourney järjestelmän prosessi eroaa luonnollisen henkilön toiminnasta taiteilijana, kirjailijana tai valokuvaajana. Midjourney on tekijänoikeuslain mukaisen suojan arvioinnin näkökulmasta erilainen kuin muut taiteilijoiden käyttämät työkalut, koska tavalliset muokkaustyökalut mahdollistavat tiettyjen muutosten valinnan ja sisältävät erityisiä vaiheita lopullisen kuvan hallitsemiseksi. Muokkaustyökalujen avulla taiteilija luo kuvan, joka vastaa taiteilijan omaa alkuperäistä käsitystä.¹⁴

Yhdysvalloissa on saatu myös tuomioistuinratkaisu, jossa vahvistettiin, että ihmisen toiminta luovana tekijänä eli "human authorship" on välttämätön edellytys tekijänoikeussuojan saamiselle.¹⁵ EU:n tekijänoikeuslainsäädäntö sisältää vastaavat omaperäisyyden ja vapaiden valintojen vaatimukset, joiden perusteella USCO ja tuomioistuin päätyivät kielteiseen ratkaisuun. Valokuvaajan tulee voida tehdä vapaita luovia valintoja, jotta valokuva saisi teossuojaa. Tämän vuoksi tekoälyjärjestelmän tuottama kuva ei voi saada teossuojaa.

Valokuvaajan lähioikeuden syntyminen ei edellytä omaperäisyyttä tai vapaita luovia valintoja. Generatiivisen tekoälyn luoma kuva ei voi kuitenkaan saada myöskään valokuvan lähioikeuden suojaa, koska tekoälyjärjestelmä ei valmista kuvaa valon avulla valoherkälle alustalle.

Jos valokuva on valon avulla syntynyt valokuva, johon on vain lisätty tekoälyllä luotuja elementtejä, saa valokuva muutoin tekijänoikeuslain mukaista suojaa. Tekoälyllä luotuihin elementteihin sovelletaan samaa yllä mainittua logiikkaa, eli näitä elementtejä tekijänoikeus ei suojaa.

Tekoälyn avulla luotujen kuvien osalta on syytä huomioida, että vaikka kuva itsessään ei ole tekijänoikeuslain mukaisen suojan piirissä, niin generatiivisen tekoälyjärjestelmän

¹² Midjourney on Midjourney Inc. tarjoama tekoälyohjelmisto

¹³ USCO Registration Decision on Zarya of the Dawn 21.2.2023 s. 9. Saatavilla osoitteessa: <https://www.copyright.gov/docs/zarya-of-the-dawn.pdf>

¹⁴ Stein, Anna Maria; Generative Artificial Intelligence: US Copyright Office denies registration, saatavilla osoitteessa: <https://ipkitten.blogspot.com/2023/03/generative-artificial-intelligence-us.html>

¹⁵ "United States copyright law protects only works of human creation." Ks. Thaler v. Perlmutter, saatavilla osoitteessa: https://ecf.dcd.uscourts.gov/cgi-bin/show_public_doc?2022cv1564-24

sopimusehdot saattavat rajoittaa tekoälyllä luodun sisällön käyttöä. Tekoälyjärjestelmiä, kuten muitakin kolmansien osapuolten palveluita käytettäessä, on siis syytä lukea sopimusehdot huolellisesti oman käyttötapauksen valossa:

Tässä tarkastellaan esimerkkinä Adobe Fireflyn, Midjourney Inc. Midjourneyn sekä OpenAI:n DALL-E:n ehtoja. Tarkasteltavat ehdot ovat olleet voimassa marraskuussa 2023.

Adobe Firefly on Adoben tarjoama ohjelmisto.¹⁶ Ehtojen mukaan generatiivista tekoälyä käytetään täysin omalla vastuulla. Järjestelmään syötettäväksi ”input” aineistoksi saa laittaa vain sellaista materiaalia, jonka oikeudenhaltija on. Input-aineisto lisensoidaan Adobelle laajoilla käyttöoikeuksilla, ja Adobe käyttää tätä materiaalia esimerkiksi tekoälyn opetusmateriaalina. Adoben generatiivista tekoälyä koskevien ehtojen mukaan järjestelmän tuottama kuva ”output” ei välttämättä ole tekijänoikeussuojan tai muun immateriaalioikeudellisen suojan piirissä, mutta näitä järjestelmän tuottamia kuvia tulee käyttää asianmukaisella tavalla. Beta-ohjelmistojen avulla luotuja generatiivisen tekoälyn tuottamia kuvia saa käyttää kaupallisesti, mutta Adobe ei ota mitään vastuuta kuvien käytöstä tai siitä, että järjestelmän tuottamat kuvat mahdollisesti loukkaavat tekijänoikeutta. Mikäli kuvat loukkaisivat kolmannen tahon tekijänoikeutta, on Adoben käyttöehtojen mukaan käyttäjä yksin vastuussa kuvien käytöstä.¹⁷

Midjourney on Midjourney Inc. tarjoama ohjelmisto, jonka ehtojen mukaan myös sitä käyttäjä käyttää täysin omalla vastuullaan.¹⁸ Inputit, joita käyttäjä syöttää järjestelmään, annetaan Midjourney Inc. -yrityksen käyttöön laajalla lisenssillä. Kuvat, joita järjestelmällä luodaan käyttäjän omaa aineistoa hyödyntäen, säilyvät käyttäjän omistuksessa, sillä edellytyksellä, että käyttäjä toimii ehtojen mukaisesti. Tähän liittyen ehdoissa on useita rajoituksia sallittuun käyttöön liittyen. Esimerkiksi tietyn arvoisen liiketoiminnan yhteydessä käytettynä käyttäjän tulee hankkia soveltuva kaupallinen lisenssi järjestelmään saadakseen järjestelmään syöttämänsä omaan aineistoonsa, jota on paranneltu esimerkiksi Midjourneyn avulla, omistusoikeuden. Muussa tapauksessa ehdot lisensoivat järjestelmällä luodut aineistot Creative Commons BY-NC 4.0 -lisenssillä, joka ei mahdollista esimerkiksi kaupallista käyttöä.¹⁹ Näin ollen liiketoiminnan yhteydessä Midjourneylla luotujen kuvien käyttö vaatii erillisen kaupallisen lisenssin. Huomionarvoista myös on, että julkaistut kuvat ovat Midjourney -yhteisön muokattavissa, sillä avoin CC BY-NC 4.0 lisenssi antaa samat käyttöoikeudet kaikille. Oikeuksien hallinnoimisen kannalta on myös tärkeää pohtia, toteuttaako Midjourneylla tehtyjen kuvien julkaisu omaa strategiaa ja haluaako kuviaan käytettävän uuden sisällön luomisessa.

¹⁶ Adobe Firefly: <https://www.adobe.com/sensei/generative-ai/firefly.html>. Adoben yleiset ehdot soveltuvat kaikkiin palveluihin ja ne ovat saatavilla: <https://www.adobe.com/legal/terms.html> - näistä linkit kuhunkin palveluun, kuten generatiiviseen tekoälyyn, soveltuviin erityisiin ehtoihin.

¹⁷ Täältä osin ks. ohjeistussivu:

<https://helpx.adobe.com/firefly/using/generative-credits-faq.html#commercial-use>

¹⁸ Midjourneyn ehdot ovat saatavilla: <https://docs.midjourney.com/docs/terms-of-service>

¹⁹ Yleistä tietoa Creative Commons lisensseistä: <https://creativecommons.org/> ja CC BY NC lisenssin ehdot: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

Myös OpenAI:n DALL-E koskevien ehtojen mukaisesti käyttäjä käyttää tekoälyä omalla vastuulla. Käyttäjä omistaa sekä syötettävän aineiston että lopputuloksena saatavan aineiston – siltä osin, kun sen suojaaminen on mahdollista. Käyttäjän järjestelmään syötämä aineisto lisensoidaan OpenAI:lle.²⁰ Käytännössä OpenAI:n ehdot sallivat aineiston lopputuloksena saatavan aineiston kaupallisen käytön. Tämä ei silti tarkoita, etteikö DALL-E aikaansaama lopputulos voisi muistuttaa suuressa määrin toista, tekijänoikeudella suojattua teosta, ja näin loukata kolmannen tahon tekijänoikeutta. DALL-E järjestelmään on käytetty laajaa aineistoa opetusmateriaalina eikä käyttäjä voi hallita tekoälyllä luotavia lopputuloksia, joten käyttäjän on syytä arvioida jokainen käyttö tapauskohtaisesti.

3. Mitä tekijänoikeuslain mukaiset oikeudet sisältävät?

3.1 Taloudelliset oikeudet

3.1.1 Oikeus valmistaa kappaleita ja oikeus saattaa valokuva yleisön saataviin

Tekijänoikeuslain mukaiset taloudelliset oikeudet valokuvateokseen ja tavalliseen valokuvaan sisältävät oikeuden valmistaa valokuvasta kappaleita ja oikeuden saattaa valokuva yleisön saataviin.

3.1.2 Kappaleen valmistaminen

Kappaleen valmistamisena pidetään teoksen toisintamista kokonaan tai osittain, suoraan tai välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinolla ja missä muodossa tahansa²¹. Kappaleen valmistamista on näin ollen esimerkiksi valokuvan tallentaminen sosiaalisen median alustalle, valokuvan painaminen lehden kanteen tai valokuvan digitaalisen kappaleen tallentaminen yrityksen kuvapankkiin.

Teossuoja antaa laajemman oikeuden kappaleen valmistamiseen kuin valokuvaajan lähioikeus. Valokuvateoksen tekijällä on yksinomainen oikeus määrätä teoksesta muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuustai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Sen sijaan tavallisen valokuvan valokuvaajalla ei ole oikeutta määrätä valokuvan kappaleiden valmistamisesta toisessa taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2018:21 valokuvaajana toiminut B oli ottanut metsoaiheisen valokuvan, joka sai tavallisen valokuvan suojaa. A oli ilman B:n lupaa

²⁰ OpenAI:n ehdot saatavilla: <https://openai.com/policies/terms-of-use>

²¹ Tekijänoikeuslain 2 §:n 2 momentti

maalannut öljyvärimaalauksen, joka vastasi sekä kokonaisvaikutelmaltaan että yksityiskohdiltaan lähes täysin B:n valokuvaa. A oli ottanut fotorealistisesta maalauksestaan valokuvan sekä tarjonnut näitä valokuvia myytäväksi. Korkein oikeus katsoi, että A oli syyllistynyt tekijänoikeusrikkomukseen eli tässä tapauksessa tavallisen valokuvan kapeampi suoja ei ollut ratkaiseva.

Muunteluoikeudesta on kerrottu tarkemmin luvussa 3.1.4.

3.1.3 Yleisön saataville saattaminen

Yleisön saataville saattamisen oikeus on valokuvaajan yksinoikeus. Yleisön saataville saattamista on valokuvan yleisölle välittäminen, levittäminen tai valokuvan julkinen näyttäminen. Teosten myyminen, vuokraus ja lainaus ovat osa teoksen levitysoikeutta eli osa yleisön saataville saattamisen oikeutta.

Yleisölle välittämistä on esimerkiksi valokuvien käyttö verkkosivuilla tai sosiaalisen median palvelussa. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2016:3 verkkolehti oli ottanut Facebook-verkkopalvelussa olevan valokuvan ja julkaissut valokuvan osan verkkolehdestä. Neuvoston lausunnon mukaan kuvan julkaiseminen verkkolehdestä olisi vaatinut lisenssin tai luvan.²²

Yleisön saataville saattamista ei ole yksityinen käyttö, joka on käyttöä omassa tai lähisimmässä perhe- ja ystäväpiirissä. Omalla sosiaalisen median tilillä tapahtuva käyttö ei ole yksityistä. Myöskään yrityksen tai muun organisaation sisäinen käyttö ei ole yksityistä käyttöä. Kappaleen valmistamisen yksityiseen käyttöön sallii poikkeussäännös, jota tarkastellaan luvussa 4.9.

3.1.4 Muunteluoikeus

Tekijän ja valokuvaajan yksinoikeus sisältää muunteluoikeuden²³. Muuntelua ovat erilaiset muokkaukset, rajaukset ja erisävyiset vedokset. Jos kyseessä on valokuvasta tehty epäitsenäinen muunnos, alkuperäisen valokuvaajan lupa tarvitaan muunneluun. Alla on käyty täsmällisemmin läpi, mitä epäitsenäinen muunnos tarkoittaa.

Muunnokset voivat olla joko epäitsenäisiä tai itsenäisiä. Jos joku saa aikaan itsenäisen uuden teoksen käyttäen lähtökohtana toisen valokuvaa, on uuden teoksen tekijällä itsenäinen tekijänoikeus hänen luomaansa uuteen teokseen, eikä hän tarvitse uuden teoksen lähtökohtana olleen valokuvan oikeudenhaltijan lupaa.

Tekijänoikeus voi syntyä vain luonnolliselle henkilölle. Jos uuden kuvan on luonut tekoäly, kuva ei saa tekijänoikeuslain mukaista teossuojaa. Sen sijaan

²² Tähän soveltuu myös esimerkiksi tapaus KKO:2023:48, jota käsitellään tarkemmin kappaleessa 4.

²³ Kappaleessa 3.1.1. on käsitelty oikeuden laajuuden eroa eri suojamuotojen osalta.

tekoälyjärjestelmän ehdot voivat asettaa generatiivisen tekoälyn luoman kuvan käytölle rajoittavia ehtoja. Generatiivisella tekoälyllä luotua sisältöä on käsitelty tarkemmin kappaleessa 2.5.

Seuraavaksi käsitellään muunnelmia täsmällisemmin oikeuskäytännön -ja kirjallisuuden valossa:

Valokuvan pohjalta tehdyt piirrokset ja maalaukset

Suunnittelijan piirros (josta valmistettiin Marimekon Hetkiä kangas) oli siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että sitä oli pidettävä itsenäisenä muunnelmana eikä lupaa alkuperäiseltä tekijältä näin ollen tarvittu. Valokuva ja viivapiirros erosivat kokonaisilmeeltään huomattavasti toisistaan. Teosten yhteiset piirteet olivat ääriiviivatasoisia tai triviaaleja yhtäläisyyksiä, jotka eivät olleet merkityksellisiä teosten samanlaisuutta arvioitaessa.²⁴

Ratkaisussa Ojutkangas taidemaalari oli käyttänyt mustavalkoista valokuvaa lähtökohtana tyyliltään naivistiselle värikkäälle maalaukselle. Korkein oikeus katsoi, että maalaus oli itsenäinen ja omaperäinen teos ja taidemaalari oli ollut oikeus sen luomiseen valokuvaa lähtökohtana käyttäen.²⁵

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2004:3 tarkasteltiin valokuvaamalla otetun muotokuvan, joka sai tavallisen valokuvan suojaa, ja sen perusteella maalatun muotokuvamaalauksen samankaltaisuutta. Valokuvassa oli muotokuvamaisesti kuvattu kameraan nähden hieman vinossa seisovassa asennossa oleva mieshenkilö, joka nojaa pöytään tai matalaan pylvääseen. Maalauksessa taas oli muotokuvan tyyppisesti kuvattu selvästi sama henkilö kuin valokuvassa. Sekä valokuvassa että maalauksessa valo tulee kuvassa esiintyvään henkilöön nähden samasta suunnasta. Maalaus kuitenkin erosi valokuvasta muun muassa henkilön vaatteiden ja taustan värin osalta. Ottaen huomioon aiempi oikeuskäytäntö, tekijänoikeusneuvosto totesi, että kyseinen maalaus on sen näkemyksen mukaan toteutettu siinä määrin itsenäisellä ja omaperäisellä tavalla, että kyse on uudesta itsenäisestä ja omaperäisestä teoksesta. Maalauksen tekeminen valokuvasta ja maalauksen saattaminen yleisön saataviin lausuntopyynnössä tarkoitettu tavoin ei siten ole edellyttänyt valokuvaajan lupaa.

Kuvateosten sisällyttäminen videoon

Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2002:7 koski scratch-tekniikalla toteutettavan musiikkivideon luomista käyttämällä hyväksi jo aikaisemmin luotuja kuvataiteen teoksia ja valokuvia. Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto totesi, että suojattujen kuvataiteen teosten ja valokuvien muuntelu ja sisällyttäminen musiikkivideoon on tekijänoikeuslain mukaista kappaleen valmistamista, joka edellyttää luvan pyytämistä kyseisten teosten tekijöiltä ja valokuvaajilta taikka heitä edustavalta järjestöltä.

²⁴ Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2014:17

²⁵ KKO:1979-II-64

Parodia, pastissi ja karikatyyri muunnelmana

Parodia, pastissi ja karikatyyri on sallittu poikkeussäännöksellä, joita tarkastellaan lähemmin luvussa 4.3.

Jo ennen nimenomaisen poikkeussäännöksen säätämistä parodiaa on voitu pitää tekijänoikeuslainsäädännön sallimana itsenäisenä muunnelmana, joita on käsitelty yllä. Taustalla on ajatus siitä, että parodia hyödyntää toista teosta sille vieraassa tarkoituksessa.²⁶

3.1.5 Valokuvateoksen jälleenmyyntikorvaus

Teoksen tekijällä on oikeus päättää teoksen myymisestä, kuitenkin siten, että sen jälkeen, kun teos on tekijän suostumuksella myyty, tämä oikeus raukeaa. Ostaja on vapaa myymään teoksen edelleen niin halutessaan.

Kuvataiteen osalta tekijällä säilyy kuitenkin suoja-ajan ollessa voimassa oikeus jälleenmyyntikorvaukseen. Jos teoksen myyntiin osallistuu myyjänä, ostajana tai välittäjänä taidemarkkinoiden ammattilainen, on valokuvataiteen teoksen tekijällä luovuttamaton oikeus saada jälleenmyyntikorvauksena tietty prosenttiosuus myydyin teoksen arvonlisäverottoman myyntihinnasta. Oikeus jälleenmyyntikorvaukseen koskee valokuvateoksia ja muita kuvataiteen teoksia, ei tavallisia valokuvia.²⁷

3.1.6 Valokuvateoksen tekijän luoksepääsyoikeus

Valokuvataiteen teoksen tekijällä on oikeus saada nähdä ja valokuvata teos, jos se on tarpeellista tekijän taiteellisen työn kannalta tai taloudellisten oikeuksien toteuttamiseksi, esimerkiksi postikorttien valmistamista varten. Luoksepääsy tulee toteuttaa tavalla, josta ei aiheudu kohtuutonta haittaa teoksen omistajalle tai haltijalle. Myös valokuvataiteen teos oikeuttaa luoksepääsyyn, mikäli lain ehdot täyttyvät eli luoksepääsy on tarpeen taiteellisen työskentelyn tai taloudellisten oikeuksien kannalta. Näin ei ole, jos tekijällä itsellään on myös tarvitsemansa kappale teoksesta.²⁸

3.1.7 Lehtijulkaisun verkkokäytön korvaus

Lehtijulkaisujen käyttö verkkopalveluissa edellyttää, että verkkopalvelun tarjoaja hankkii lehtikustantajalta luvan sisällön verkkokäyttöön ja maksaa siitä korvausta. Lehtijulkaisulla tarkoitetaan kokoelmaa, joka koostuu pääasiassa journalistisista

²⁶ Alén-Savikko: Vakavasti otettava (va)iva - tekijänoikeudellista huomioita parodiasta, teoksessa: Oikeus, tieto ja viesti: Viestintäoikeuden vuosikirja 2015, s.207

²⁷ Tekijänoikeuslain 2 b luku: jälleenmyyntikorvaus

²⁸ Tekijänoikeuslain 52 a §: luoksepääsyoikeus

kirjallisista teoksista ja jota ei julkaista tieteellisessä tai akateemisessa tarkoituksessa. Tämän uuden lehtikustantajan lähioikeuden suoja-aika on kaksi vuotta.²⁹

Kustantajien on jaettava asianmukainen osuus saamastaan korvauksesta sisällön tekijöiden kanssa. Siltä osin kuin lehtijulkaisussa on siis valokuvia, tulee osuus verkkopalvelun maksamista korvauksista tilittää valokuvaajille joko valokuvaajan lähioikeuden haltijana tai tekijöinä.

Lehtikustantajan lähioikeutta sovelletaan myös silloin, kun internetin hakukone indeksoi ja toisintaa verkosta löytyviä lehtikustantajien sivustoja. Yksittäiset sanat ja hyvin lyhyet otteet jäävät suojan ulkopuolelle. ”Hyvin lyhyitä otteita” ei ole määritelty, mutta tulkinta on laaja. Hallituksen esityksen mukaan esimerkiksi lehden otsikoita, vaikka ne olisivat hyvin lyhyitä, ei ole tarkoitettu suojan ulkopuolelle. Kokonaisen valokuvan käyttäminen on siis tällöin ilmiselvästi suojan piirissä. Kuvaa saa käyttää sopimuslisenssin mukaisesti alla mainitulla tavalla.

Uuteen oikeuteen sovelletaan säännöstä, jonka mukaan lehtijulkaisuun sisältyvää teosta saa käyttää sopimuslisenssin mukaisesti³⁰. Sopimuslisenssin käyttäminen on oikeudenhaltijoiden valittavissa. Jos tekijät tai lähioikeuden haltijat haluavat käyttää sopimuslisenssiä oikeuksiensa hallinnoinnissa, sopimuslisenssiorganisaation tai sopimuslisenssiorganisaatioiden tulee lain mukaisesti olla riittävän edustavia edustamiensa oikeudenhaltijoiden ryhmiin nähden³¹.

Lehtikustantajan oikeuden käyttämisestä saatavien tulojen jakautumisesta eri oikeudenhaltijoiden kesken ei laissa ole säännöksiä. Oikeuden perusteella saatavat lehtikustantajien tulot muodostuisivat uutisiseurantapalveluja ja vastaavien palveluntarjoajien lehtikustantajille maksamista korvauksista.

3.1.8 Esittävän taiteilijan lähioikeuksien muutos ja sen vaikutus videotuotantoihin

Tekijänoikeuslain muutoksella näyttelijöille kirjattiin lakiin uusia oikeuksia. Näitä uusia oikeuksia ovat julkisen esittämisen oikeus, oikeus välittämiseen kuten tv-lähtetämiseen ja edelleen lähettämiseen³². Oikeuksia hallinnoi Kopiosto ry.

Näyttelijäliitto pyrkii sopimaan oikeuksien perusteella maksettavat korvaukset. Filmex-sopimuksella näyttelijä luovuttaa Näyttelijäliitolle yksinoikeuden neuvotella ja sopia tekijänoikeuksista. Näyttelijäliiton kanta on, että näyttelijöiden oikeuksia koskevia sopimuksia, joissa kaikki oikeudet lunastetaan kertakorvauksella, ei enää tehdä. Tämä vaikuttaa elokuva- ja videotuotantoihin, sillä näyttelijän tekijänoikeuden kokonaisluovutus

²⁹ Tekijänoikeuslain 50 §: lehtikustantajan lähioikeus on säädetty Tekijänoikeus digitaalisilla sisämarkkinoilla direktiivin edellyttämällä tavalla tekijänoikeuslain 50 §:ssä siinä aikaisemmin olleen vanhan sanomalehtitiedotusta koskevan erityissäännöksen korvaavana säännöksenä.

³⁰ Tekijänoikeuslain 25 n §.

³¹ Tekijänoikeuslain 26 §:n 1 momentti.

³² Tekijänoikeuslain 45 §

elokuvan- tai videon tuottajalle ei olisi mahdollista. Esimerkiksi videoita tuottavan yrityksen tulee huomioida esittävän taiteilijan oikeudet sopimusten laatimisessa.

3.2 Moraaliset oikeudet

3.2.1 Isyysoikeus ja huomioita valokuvaajan nimen suojaamisesta

Tekijällä ja valokuvaajalla on tekijänoikeuslain nojalla oikeus tulla ilmoitetuksi teoksensa tekijänä tai valokuvaajana sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii³³. Oikeus tulla ilmoitetuksi hyvän tavan mukaisesti vaihtelee sekä aloittain että maittain.

Sopimuksissa on hyvä sopia, millä tavalla valokuvaaja tullaan mainitsemaan esimerkiksi kirjassa tai lehdessä. Joillakin aloilla, kuten lehtien mainoskuviissa ei yleensä mainita valokuvaajaa. Toisaalta sosiaalisessa mediassa voi olla vakiintunut tapa merkitä valokuvaajan tili kyseessä olevaan julkaisuun. Voi myös olla, että valokuvaaja ei halua tulla mainituksi tietyn käytön yhteydessä.

Isyysoikeus sisältää myös oikeuden sopia siitä, että nimeä ei mainita tai että mainitaan taiteilijanimi. Valokuvaaja voi sopia, että valokuvan yhteydessä mainitaan valokuvaajan yrityksen nimi. Usein kuvatoimistot edellyttävät, että käyttäjä mainitsee kuvatoimiston nimen. Valokuvaajan sopimuksissa sekä asiakkaiden että kuvatoimistojen kanssa tulee sopia nimen käyttämisen tavoista eri yhteyksissä.

Valokuvateosten osalta isyysoikeudesta voi sitovasti luopua vain, mikäli kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen³⁴. Valokuvaajan lähioikeutta tämä sopimusoikeuden rajoitus ei koske.

Valokuvaajan tai valokuvaajan yrityksen nimeä voidaan tarkastella brändinä, jonka käytöstä eri yhteyksissä tulee sopia. Brändi voidaan rekisteröidä tavaramerkkinä. Esimerkiksi MAGNUM PHOTOS on Magnum International Inc. yrityksen rekisteröimä tavaramerkki, joka on rekisteröity lukuisissa maissa. Tavaramerkeistä voit lukea lisää Patentti- ja rekisterihallituksen sivuilta <https://www.prh.fi/fi/tavaramerkit.html>.

Lisäksi brändi voi nauttia myös toiminimisuojaa yrityksen nimenä tai esimerkiksi aputoiminimenä, jos valokuvaus on vain tietty osa liiketoimintaa. Toiminimisuojasta voit lukea lisää täältä: <https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystennimet/yksinoikeusnimeen.html>

3.2.2 Respektioikeus

³³ Tekijänoikeuslain 3 §:n 1 momentti

³⁴ Tekijänoikeuslain 3 §:n 3 momentti

Teosta ei saa muuttaa tai saattaa yleisön saataviin tekijän taiteellista arvoa tai ominaislaatua loukkaavalla tavalla. Respektioikeutta koskevaa säännöstä sovelletaan myös valokuvaajan lähioikeuteen.³⁵

Valokuvateoksen muuttamista on esimerkiksi teoksen värien muuttaminen tai teoksen leikkaaminen ja rajaaminen. Joillakin aloilla, kuten sanomalehtien taitossa, voi olla tavanomaista, että taittaja suurestikin rajaa valokuvia. Voidaan ajatella, että esimerkiksi sanomalehtikäyttöön valokuvan myynyt valokuvaaja on sopiessaan muuttamisoikeudesta hyväksynyt tällaisen rajaamisen. Siksi se, milloin on kyse tekijän taiteellisen ominaislaadun loukkaamisesta, ratkaistaan tapauskohtaisesti ja lähtökohtana on objektiivisuus. Pelkästään tekijän subjektiivinen kokemus loukatuksi tulemisesta ei välttämättä tee käytöstä moraalisten oikeuksien loukkausta.

Valokuvateosten osalta respektioikeudesta voi sitovasti luopua vain, jos kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen³⁶. Valokuvaajan lähioikeutta sopimisen rajoitus ei koske.

Respektioikeus ei ole esteenä poikkeussäännöksen soveltamiselle silloin, kun kyse on sallitusta parodiasta, karikatyyristä tai pastissista, joita koskevaa poikkeussäännöstä on käsitelty tarkemmin kappaleessa 4.1.

4. Valokuvaajan tekijänoikeuden rajoitukset

4.1 Yleistä: tekijän lupa ja poikkeussäännökset, jotka sallivat kuvan käytön ilman erillistä lupaa

Pääsääntö on, että oikeudenhaltijan lupa tarvitaan valokuvan käyttöön.

Vain tietyt rajoitetut käyttötilanteet on säädetty sallituiksi ilman oikeudenhaltijan lupaa poikkeussäännöksillä. Näin poikkeussäännökset turvaavat tasapainon tekijän yksinoikeuksien sekä toisaalta sananvapauden ja esimerkiksi sivistyksellisten oikeuksien välillä.

Poikkeukset on säädetty tekijänoikeuslain toisen luvun rajoitussäännöksillä. Tekijänoikeuslakiin lisättiin uusia rajoitussäännöksiä vuonna 2023 EU-lainsäädännön kansallisen voimaansaattamisen vuoksi. Nämä uudet rajoitussäännökset koskevat esimerkiksi tiedonlouhintaa, opetusta ja parodiaa.

Rajoitussäännökset koskevat vain taloudellisia oikeuksia rajatuissa tapauksissa, ja siksi teoksen tai valokuvan käyttö rajoitussäännösten nojalla ei poista tekijän moraalisia oikeuksia. Näin esimerkiksi teosta siteerattaessa on mainittava siteerattavan teoksen

³⁵ Tekijänoikeuslain 3 §:n toinen momentti

³⁶ Tekijänoikeuslain 3 §:n kolmas momentti

tekijä eli tekijän isyysoikeutta on kunnioitettava. Lisäksi siteerattavaa teosta ei saa muuttaa tekijän taiteellista ominaislaatua loukkaavalla tavalla eli siteerattavan teoksen tekijän respektioikeutta on kunnioitettava.

4.2 Valokuvan siteeraaminen

Tekijänoikeuslaki sallii valokuvan siteeraamisen tiettyjen suppeasti tulkittavien edellytysten täytyessä, jotka on käyty alla läpi³⁷. Silloin kun siteeraaminen on sallittua, voi valokuvaa käyttää ilman erillistä lupaa.³⁸

Siteeraamisen sallittavuus edellyttää ensinnäkin vetoamisfunktiota, jota on tarkemmin käsitelty alla oikeustapausten valossa. Toisekseen siteerauksen tulee täyttää vaatimus laillisesta ja julkistetusta lähteestä, hyvän tavan mukaisuudesta sekä siteerauksen tarkoituksen edellyttämästä laajuudesta³⁹. Hyvän tavan mukaisuutta koskevan vaatimuksen tärkein merkitys on, että se edellyttää sitaattilta ja teokselta, johon sitaatti liitetään, riittävää asiallista yhteyttä.⁴⁰

Valokuvateoksen siteeraamisen sallittavuutta tuleekin tarkastella tapauskohtaisesti. Kuvan lainaamista sosiaalisen median tilapäivityksen koristeeksi ei voitaisi pitää hyvän tavan mukaisena.

Esimerkiksi eräässä tekijänoikeusneuvoston lausunnossa valokuvanäyttelystä ja valokuvakirjasta kertovassa artikkelissa oli käytetty kuutta valokuvaa⁴¹. Tapauksessa kuvia sai siteerata tekijänoikeuslain perusteella, koska kuvilla oli riittävä asiayhteys artikkeliin tekstiin. Asiallisen yhteyden kannalta olennaista siis on, että siteerattava teos havainnollistaa, selkeyttää tai taustoittaa lainaajan omaa esitystä. Vetoamisfunktion ja asiallisen yhteyden puuttumisen vuoksi pelkistä sitaateista koottua teosta ei ole sallittua tehdä ilman oikeudenhaltijan lupaa.

³⁷ Kuten esitetty, kuvan siteeraamista voidaan arvioida joko tekijänoikeuslain 22 §:n tai 25 §:n valossa. Molempien säännösten edellytykset voivat soveltua samaan aikaan. Tässä oppaassa on selkeyden vuoksi käsitelty näitä säännöksiä samassa kappaleessa käsittelemällä siteeraamista yhtenä kokonaisuutena.

³⁸ Tekijänoikeuslaissa on kaksi siteeraamista koskevaa säännöstä, niin kutsuttu kuvasitaattisäännös sekä yleinen sitaattisäännös. Molemmat säännökset voivat soveltua samaan aikaan. Siksi kuvasitaattisäännös ei poista yleisen sitaattisäännöksen soveltumista myös valokuviin, jos valokuvan siteeraamisen kaikki edellytykset täyttyvät: Harenko, Niiranen, Tarkela: Tekijänoikeus, 2016, s. 206-207

³⁹ Tekijänoikeuslain 25 §:n kuvasitaattisäännöksen soveltumiseen ulottuu tekijänoikeuslain 11 §:n 4 momentin vaatimus laillisesta lähteestä toisin kuin tekijänoikeuslain 22 §:n. Eroavaisuuden käytännön merkitys siteeraamisen osalta lienee vähäinen. Jos lainattava lähde loukkaa alkuperäisen teoksen tekijänoikeuksia, on myös hyvän tavan mukaisuutta tai asiallista yhteyttä mahdollisesti vaikeampi osoittaa. Näin ollen myös tekijänoikeuslain 22 §:n yleisen sitaattisäännöksen soveltuminen on todennäköisempää tapauksissa, joissa siteerattava lähde on laillinen.

⁴⁰ Ks. tältä osin esimerkiksi Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2007:6 s. 5-6

⁴¹ Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2016:16 - tässä lausunnossa kuvia sai siteerata sekä tekijänoikeuslain 25 §:n että 22 §:n perusteella.

Toisessa esimerkissä korkein oikeus on käsitellyt eräässä ratkaisussaan julkisesta sosiaalisen median päivityksestä lainattua kuvaa, jota käytettiin verkkolehden artikkelissa⁴². Korkein oikeus päätyi siihen, että valokuvan käyttö sitaattina verkkolehdessä ei ollut sallittua, sillä vetoamisfunktio ei tapauksessa toteutunut. Alla on selostettu tapausta tarkemmin.

Tapauksessa A (Kimi Räikkönen) oli julkaissut huhtikuussa 2020 Instagram-tilillään sen Stories-osassa valokuvan, joka esitti häntä itseään kahvilan kassalla. A:lla on ollut yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta muun ohella saattamalla se yleisön saataviin. Tapauksessa mediayhtiö julkaisi saman valokuvan iltapäivälehdessä. Korkein oikeus arvioi, oliko valokuvan käyttämisessä ollut kysymys hyvän tavan mukaisesta siteeraamisesta.

Korkein oikeus totesi, että kysymyksessä olevassa artikkelissa on käsitelty valokuvaa selostaen sen sisältöä ja toteamalla kuvan olevan nokkela. Artikkelin ja valokuvan välillä on siten asiallinen yhteys, eikä kysymys ole tekstistä täysin irrallisesta niin sanotusta kuvituskuvasta. Teoksen tai valokuvan lainaaminen sitaattioikeuden perusteella edellyttää kuitenkin lisäksi muun ohella lainattavan valokuvan ja artikkelin välistä vuoropuhelua ja älyllistä vastakkainasettelua. Arvioitavana olevassa asiassa artikkelin teksti muodostuu kuvaan liittyviltä osin pääosaltaan A:n valokuvan sisällön selostamisesta, ja artikkelin kirjoittajan oma panos rajoittuu valokuvan luonnehdintaan nokkelaksi. Korkein oikeus totesi siksi, että lainatun valokuvan sisällön selostaminen tai sen toteaminen nokkelaksi ei sellaisenaan täytä vetoamisfunktion liittyvän vuorovaikutuksen vaatimusta. A:n valokuvan voidaan katsoa olleen lainauksen perusteena vedottuun tekstiin nähden pääasia siitä riippumatta, että samaan artikkeliin on sisällytynyt myös muuta A:ta koskevaa, mutta valokuvaan liittymätöntä tekstiä. Artikkelin ja siihen liitetyn valokuvan tarkoituksena vaikuttaisi olleen enemmänkin A:n Instagram-tilillään julkaisemasta kuvasta tiedottaminen kuin sen käyttäminen esimerkiksi artikkelissa esitettyjen näkemysten havainnollistamisessa tai selkeyttämisessä. Korkein oikeus katsoi, että mediayhtiö ei saa julkaista A:n valokuvasta ottamaansa kuvakaappausta sitaattioikeuden perusteella.

4.3 Karikatyyri, pastissi ja parodia

Tekijänoikeuslaki sallii julkistettujen ja laillisesta lähteestä hankittujen teosten käytön karikatyyrissä, pastississa ja parodiassa ilman erillistä oikeudenhaltijan lupaa.⁴³ Alla käsitellään kutakin omassa kappaleessaan.

Karikatyyri

⁴² KKO:2023:48

⁴³ Tekijänoikeuslain 23 a §, nämä nimenomaiset täsmennykset tekijänoikeuslakiin on saatettu voimaan vuonna 2023. Uusien poikkeussäännösten oikeudellisen tulkinnan osalta voidaan saada vielä tarkennuksia tuomioistuinratkaisujen avulla.

Karikatyöri on luonteenomaisia piirteitä liioitellen korostava pilakuva tai pilapiirros, joka näiden liioittelevien muunnosten vuoksi yleensä eroaa suuresti lähtökohtana olevasta valokuvasta. Valokuvan pohjalta tehty karikatyöri on sallittua valmistaa ja julkaista tekijänoikeuslain poikkeussäännöksen nojalla. On kuitenkin huomioitava, että tässä tapauksessa sananvapauden laajuutta sääntelee käyttötarkoitus ja esimerkiksi poliittinen sananvapaus on laajempaa kuin käyttö markkinoinnissa. On huomattava, että markkinointia koskee myös muu erityislainsäädäntö eikä tätä tule arvioida ainoastaan tekijänoikeuslain näkökulmasta. Tätä käsitellään jäljempänä kappaleessa 12.

Pastissi

Pastissi tarkoittaa tylimukaelmaa. Taiteilijan tyyli ei ole ollut tekijänoikeuslain suojaama, sillä teossuoja kohdistuu teokseen ja sen konkreettiseen ilmentymään.

Tyylin kopioimisen mahdollistava ja sen edellytyksenä oleva teosten kappaleiden valmistus voi kuitenkin olla oikeudellisen tarkastelun kohteena, sillä esimerkiksi generatiivisen tekoälyn voi kouluttaa tuottamaan tietyn taiteilijan tyylin mukaisia kuvia. Yhdysvalloissa keskustelua on herättänyt tunnetun Disney -kuvittajan tyylin kopioiminen, jossa oli kyse erään opiskelijan ei-kaupallisesta kokeilusta.⁴⁴ Jos kaupallinen yritys käyttää kuvittajan palveluita myyvän kuvittajan teoksia tällä tavalla, syntyisi kuvittajan kannalta kohtuuton tilanne. Tämä voisi vaikuttaa sen tarkasteluun, oliko kappaleiden valmistus tällaiseen kaupalliseen tarkoitukseen tekijänoikeuslain sallimaa. Siitä, miten generatiivinen tekoälyjärjestelmä käyttää teoksia tekoälymallin koulutusmateriaalina ja miten tätä käyttöä tarkastellaan tekijänoikeuslain kannalta, voit lukea lisää luvusta 4.4.

Parodia

Parodian keskeisinä tunnusmerkkeinä on se, että siinä viitataan olemassa olevaan teokseen, mutta poiketaan siitä havaittavissa olevalla tavalla sekä toisaalta se on huumorin tai pilailun ilmentymä. Lisäksi se on voitava kohtuudella yhdistää muuhun henkilöön kuin alkuperäisen teoksen tekijään, sen kohteena on oltava alkuperäinen teos tai siinä on mainittava parodian kohteena olevan teoksen lähde. Parodiaa koskevan poikkeuksen konkreettiseen tilanteeseen soveltamisessa on kuitenkin noudatettava oikeudenmukaista tasapainoa yhtäältä henkilöiden etujen ja oikeuksien ja toisaalta suojatun teoksen käyttäjän, joka hyödyntää parodiaa koskevaa poikkeusta, ilmaisuvapauden välillä.⁴⁵

Suomessa parodiaa muunnelmana on käsitelty Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2017:4. Tapaus on ajalta ennen nimenomaisen parodiapoikkeuksen säätämistä tekijänoikeuslakiin. Tapauksessa hakija oli pyytänyt Tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa siitä, olivatko B:n teokset sillä tavalla parodisia, että taiteilijan tekijänoikeutta

⁴⁴ Invasive Diffusion: How one unwilling illustrator found herself turned into an AI model, saatavilla osoitteessa:

<https://waxy.org/2022/11/invasive-diffusion-how-one-unwilling-illustrator-found-herself-turned-into-an-ai-model/>

⁴⁵ Euroopan Unionin tuomioistuin tapauksessa Johan Deckmyn, C-201/13.

alkuperäisiin teoksiin ei rikottu. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että vähäisistä muutoksista huolimatta B oli saanut aikaan uusia ja itsenäisiä teoksia. B yhdisteli provosoivia ja kiistanalaisia aineksia tuttuihin hahmoihin ja B:n teoksia voitiin siten pitää M:n kyseessä olevien teoksien ja niiden eläinhahmojen parodiointina. B:n teokset eivät ole alkuperäisten teosten kappaleita tai muunnelmia, vaan itsenäisiä teoksia eli niin sanottuja vapaita muunnelmia. B ei siksi tarvinnut aiempien teosten oikeudenhaltijan suostumusta omien maalaustensa tekemiseen, eivätkä hänen maalauksensa loukanneet alkuperäisten teosten tekijänoikeutta.

4.4 Päiväntapahtuma

Selostettaessa päiväntapahtumaa sanoma- tai aikakauslehdessä julkistetuista valokuvateoksista ja valokuvista saa ottaa tekstiin liittyviä kuvia edellyttäen, ettei teosta ole valmistettu sanomalehdessä tai aikakauskirjassa tosinnettavaksi.⁴⁶ Termi "aikakauskirja" käsittää myös "aikakauslehden". Toisinnetulla kuvalla on edellytetty olevan asiallinen yhteys sanoma- tai aikakauslehdessä käsiteltyyn päiväntapahtumaan.⁴⁷ "Selostamisella" katsotaan tarkoitettavan yksinkertaisesti päiväntapahtuman käsittelyä eri näkökulmista käytettävissä olevan viestinnän keinoin.⁴⁸

Myös päiväntapahtumaa koskevaa poikkeussäännöstä on tarkasteltu aiemmin mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:2023:48. Tapauksessa mediayhtiö oli käyttänyt Kimi Räikkösen Instagram -tilin stories osion valokuvaa ja vedonnut artikkelissa selostettuna päiväntapahtumana siihen, että tavallisesti ulkomailla asuva Räikkönen on vierailut suomalaisessa kahvilassa ja julkaissut sosiaalisessa mediassa vitsikästä kuvasisältöä kahvilavierailuun ja samalla myös parisuhteeseensa liittyen. Yhtiön mukaan tapahtuman kiinnostavuutta on lisännyt sen ajoittuminen koronaviruksesta johtuviin poikkeusoloihin ja koronaviruksen leviämisen estämiseksi määrättyjen liikkumisrajoitusten purkamisen jälkeisiin päiviin.

Korkeimman oikeuden arvion mukaan päiväntapahtuman ei voida tulkita tarkoittavan mitä tahansa tapahtumaa, josta lehdistö katsoo yleisön haluavan tietoa. Sen sijaan päiväntapahtumalta on edellytettävä jonkinlaista uskottavaa objektiivista tiedotusarvoa yleisölle. Räikkösen kahvilavierailu ja hänen sitä koskeva humoristinen Instagram-päivityksensä ovat olleet yksinomaan hänen yksityiselämänsä liittyviä arkipäiväisiä tapahtumia, eikä niihin siten liittynyt Räikköseen kohdistuvasta kiinnostuksesta huolimatta sellaista tiedonintressiä, jonka perusteella näitä voitaisiin pitää päiväntapahtumana.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 2007:6 valokuvaa oli sallittua käyttää päiväntapahtumaan vedoten. Tapauksessa tekijänoikeusneuvosto käsitteli erään valokuvaajan Lordi-yhtyeen jäsenestä toisessa yhteydessä otettua valokuvaa, jonka

⁴⁶ Tekijänoikeuslain 25 § 1 momentti 1 kohta.

⁴⁷ HE 287/1994 vp s. 29

⁴⁸ Tekijänoikeusneuvosto 2007:6 s. 9

Katso-lehti oli ottanut internet-sivuilta ja käyttänyt päivántapahtumaan vedoten julkaistussa lehdessä. Taustalla oli se, että Lordi-yhtyeen Euroviisuvoitto vuoden 2006 toukokuussa aikaansai yhtyeelle huomattavaa julkisuutta kansainvälisessä ja suomalaisessa lehdistössä. Neuvoston mukaan näin huomattava uutistapahtuma aiheuttaa tavanomaisesti sen, että lehdistössä ja muissa viestintävälineissä tapahtumaa seurataan, taustoitetaan ja kartoitetaan välittömän uutisoinnin jälkeen usein jopa viikkojen ajan. Kyse oli valokuvasta, jossa tavanomaisesti naamioituna esiintyvän tunnetun yhtyeen jäsen näkyy kasvot ilman naamia. Tämän ja muista yhtyeen jäsenistä otettujen vastaavien valokuvien käyttö on osa sellaisen uutisluontoisen päivántapahtuman selostamista, jota lainkohdassa tarkoitetaan. Valokuvan käytöllä lehtijutussa oli asiallinen yhteys tähän päivántapahtumaan. Tällä perusteella tekijänoikeusneuvosto katsoi, että Katso-lehden toiminta ei näin ollen ole loukannut tekijänoikeuslaissa tarkoitettuja valokuvaajan taloudellisia oikeuksia.

4.5 Valokuvan käyttäminen tekoälyn kouluttamiseen

4.5.1 Yleistä

Tekoälysovellukset perustuvat yleensä erilaisiin oppiviin neuroverkkoihin. Tekoälyn opettamiseen käytettävät valokuvat saavat tekijänoikeuslain mukaista suojaa joko teoksina tai valokuvan lähioikeuden avulla.

Neuroverkkojen opettamisessa valmistetaan tekijänoikeuden suojaamasta materiaalista kappaleita useassa eri vaiheessa. Opetukseen käytettävä aineisto, kuten valokuvat, voidaan kerätä erilaista lähteistä, esimerkiksi avoimilta verkkosivuilta tai kuvapankista. Opetusmateriaali syötetään neuroverkoille, jossa opetukseen käytettäviä kappaleita valmistetaan neuroverkon sisäisessä prosessoinnissa. Kappaleen valmistaminen tässä yhteydessä edellyttää joko oikeudenhaltijan lupaa tai soveltuvaa poikkeussäännöstä.⁴⁹

4.5.2 Tiedonlouhintaa koskeva poikkeussäännös

Tiedonlouhintaa koskien on säädetty poikkeussäännös, jonka mukaan teoksesta saa valmistaa kappaleita käytettäväksi tekstin- ja tiedonlouhintaa varten, ellei tekijä ole nimenomaisesti ja asianmukaisella tavalla kieltänyt teostensa käyttöä tiedonlouhintaan. Tutkimusorganisaatioiden ja kulttuuriperintölaitosten osalta aineiston käyttöä tiedonlouhintaan ei voi kuitenkaan estää kiello-oikeudella eikä estää teknisin keinoin.⁵⁰

Valokuvien käyttö tekoälyn kouluttamiseen on katsottu olevan yksi niistä datan analysoinnissa käytettävistä teknologioista, jonka tiedonlouhintaa koskeva

⁴⁹ Vesala, Juha: Developing Artificial Intelligence-Based Content Creation, 2023, s. 353-354

⁵⁰ Valokuvan käyttöä tiedonlouhintaan koskee uusi 3.4.2023 voimaan astunut poikkeussäännös, tekijänoikeuslain 13 b §.

poikkeussääntö voi sallia.⁵¹ Tätä tulkintaa vahvistaa se, että Euroopan Unionin tekoälysäädöksessä viitataan tekstin- ja tiedonlouhintaa koskevaan tekijänoikeusdirektiivin artiklaan.⁵²

Tiedonlouhinnan poikkeussäännöksen soveltamista tarkastellaan kuitenkin yksittäistapauksissa ns. kolme kohdan testin avulla, joka ilmenee tekijänoikeutta koskevasta tietoyhteiskuntadirektiivistä.⁵³ Tämän testin mukaan tekijänoikeuteen tehtyjä rajoituksia voidaan soveltaa vain tietyissä erityistapauksissa, jotka eivät ole ristiriidassa teoksen tai muun aineiston tavanomaisen hyödyntämisen kanssa eivätkä kohtuuttomasti haittaa oikeudenhaltijan oikeutettuja etuja. Kolmen kohdan testi on otettava huomioon tiedonlouhinnan poikkeussäännöksen tulkinnassa. Teoksen tavanomaista hyödyntämistä voisi haitata esimerkiksi tilanne, jossa kuvittaja joutuu kilpailemaan tekoälyjärjestelmän kanssa, joka on kopioinut hänen tyyliinsä. Siksi esimerkiksi tekoälyjärjestelmä Dalle 3 on suunniteltu siten, että se ei kopioisi elävän taiteilijan tyyliä.⁵⁴

4.5.3 Kielto-oikeus

Valokuvaaja voi kieltää valokuviansa käytön tiedonlouhintaan, ellei kyseessä ole tutkimusorganisaation tai kulttuuriperintölaitoksen toimesta tapahtuva tiedonlouhinta. Kiellon tulee olla nimenomainen ja asianmukainen. Kun kuvasisältö on saatettu yleisön saataviin verkossa, asianmukaiseksi olisi katsottava kyseisten oikeuksien pidättäminen ainoastaan koneluettavilla keinoilla, kuten kuvan metatiedoilla. Tällöin valokuvaajalla on siis oikeus kieltää sisällönsä käyttö generatiivisen tekoälyn kouluttamiseen. Näin esimerkiksi teosten kopiointi yrityksen tekoälyjärjestelmän koulutuskäyttöön olisi tekijänoikeuslain vastaista, jos valokuvaaja on nimenomaisesti ja asianmukaisesti sen kieltänyt.⁵⁵

Valokuvaajan on syytä huomioida, että tekoälypalveluiden käyttöehdot edellyttävät yleensä käyttäjää hyväksymään sovellettavaksi lainsäädännöksi Yhdysvaltojen lainsäädännön. Yhdysvalloissa ei ole vastaavaa kielto-oikeutta, vaikka paikallinen *“fair use”* -doktriini saattaa sallia tekijänoikeuden suojaaman sisällön käytön ilman oikeudenhaltijan lupaa tekoälyn kouluttamiseen. Siksi esimerkiksi kielto-oikeus voi olla useissa palveluissa toteutettu suppeammalla tavalla. Yhdysvalloissa tuomioistuimissa lehtikustantajat ja valokuvien oikeudenhaltijat ovat kuitenkin haastaneet teknologiayhtiöitä oikeuteen sisällön

⁵¹ Vesala, Juha: Developing Artificial Intelligence-Based Content Creation, 2023, s. 355-357

⁵² Tiedonlouhintaa koskeva poikkeussäännös on säädetty direktiivissä (EU) 2019/790 tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla. Yrityksiä koskeva tiedonlouhintapoikeus on säädetty kyseisen direktiivin 4 artiklassa, johon myös EU:n tekoälysäädös (2021/0106(COD)) viittaa vahvistaen täten tulkintaa siitä, että tekoälyn kouluttamiseen soveltuu tekijänoikeusdirektiivin 4 artiklassa säädetty tiedonlouhintaoikeus. Katso täältä osin myös Keller, Paul: A first look at the copyright relevant parts in the final AI Act compromise, saatavilla: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/12/11/a-first-look-at-the-copyright-relevant-parts-in-the-final-ai-act-compromise/>

⁵³ Vesala, Juha: Developing Artificial Intelligence-Based Content Creation, 2023, s.356.

⁵⁴ “DALL·E 3 is designed to decline requests that ask for an image in the style of a living artist”; ks. esimerkiksi <https://openai.com/dall-e-3> ja https://share.hsforms.com/1_OuT5tfFSpic89PqN6r1CQ4sk30

⁵⁵ Direktiivi (EU) 2019/790 tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla 4 artikla ja Suomen tekijänoikeuslain 13 b §.

oikeudettomasta hyödyntämisessä tekoälyjärjestelmän kouluttamiseen. Esimerkiksi Getty Images huomasi, että Stability AI yritys oli käyttänyt Getty Images -kuvapankin valokuvia tekoälyn kouluttamiseen ilman Gettyn suostumusta. Getty katsoi, että tämä kaupallinen käyttö ei ollut sallittua Yhdysvaltojen lainsäädännön ”fair use” -poikkeussäännön perusteella ja Stability AI:n oikeuteen tekijänoikeuslain rikkomisesta.⁵⁶ Getty Images on myös lisensoinut valokuviaan teknologiayhtiöille tekoälyn kouluttamiseen.⁵⁷ Ostamalla lisenssin teknologiayhtiö välttää riskin siitä, että käyttö koulutusdatana tai tekoälyjärjestelmän tuotokset loukkaisivat tekijänoikeuksia.

Oikeudenhaltijoiden kiello-oikeutta pyritään vahvistamaan tuomalla tekolyjärjestelmiä käyttäville toimijoille laajempia läpinäkyvyysvelvoitteita ja työkaluja oikeuksien toteuttamiseksi. Esimerkiksi EU:n uusi tekoälyasetus sisältää vaatimuksen, jonka mukaan generatiivista tekoälyä kouluttavan ja käyttävän yrityksen on kerrottava läpinäkyvästi, mistä lähteistä kyseisen tekoälyn koulutusdata on kerätty.⁵⁸ Uusi tekoäly-asetus vahvistaa näin oikeudenhaltijoiden oikeuksia. Myös Yhdysvalloissa on tehty lakialoite, jonka säätäminen toisi velvollisuuden kertoa koulutusdatan lähteet⁵⁹. Valokuvaajille on myös luotu palvelu, jonka avulla voi tarkistaa tietyn tekoälyn koulutustietokannan osalta, onko omia valokuvia käytetty tekoälyjärjestelmän kouluttamisessa.⁶⁰

4.6 Sopimuslisenssi ja poikkeussäännökset - valokuvien käyttö opetuksessa

Sopimuslisenssi tarkoittaa järjestelmää, jossa tekijänoikeusjärjestö voi myöntää käyttöluovia muidenkin kuin edustamiensa tekijöiden puolesta.⁶¹ Sopimuslisenssijärjestelmän tarkoitus on näin helpottaa käyttöluopien hankkimista.⁶² Esimerkiksi lehtijulkaisuun tai kirjaan sisältyvä valokuvaa saa kopioida sopimuslisenssin ehtojen mukaisesti, jos kopiointiin on ostettu sopimuslisenssi.⁶³

Oppilaitoksen joka haluaa kopioida kirjan lukuja tai lehtiartikkeleita opiskelijoille, tulee ostaa sopimuslisenssi Kopiosto ry:ltä teosten kopiointiin opetuskäyttöä varten.

⁵⁶ Getty Images haastoi Stable Diffusion tekoäly-yhtiön oikeuteen tekijänoikeuslain rikkomisesta: <https://www.theverge.com/2023/2/6/23587393/ai-art-copyright-lawsuit-getty-images-stable-diffusion> - myös Midjourney on haastettu samanlaisessa tapauksessa:

[https://www.theverge.com/2023/1/16/23557098/generative-ai-art-copyright-legal-lawsuit-stable-diffusion-on-midjourney-deviantart](https://www.theverge.com/2023/1/16/23557098/generative-ai-art-copyright-legal-lawsuit-stable-diffusion-midjourney-deviantart)

⁵⁷ Esimerkiksi Getty Images on lisensoinut valokuvia BRIA yritykselle tekoälyn kouluttamiseen, ks. lisää:

<https://investors.gettyimages.com/news-releases/news-release-details/bria-partners-getty-images-transform-visual-content-through>

⁵⁸ Tekoälysäädös : *“in order to increase transparency on the data that is used in the pre-training and training of general purpose AI models, including text and data protected by copyright law, it is adequate that providers of such models draw up and make publicly available a sufficiently detailed summary of the content used for training the general purpose model”*.

⁵⁹ Yhdysvaltojen lakialoite, jonka säätäminen toisi velvollisuuden kertoa tekoälyn koulutusdatan lähteet https://beyer.house.gov/uploadedfiles/ai_foundation_model_transparency_act_text_118.pdf

⁶⁰ Palvelu josta voi tarkistaa, onko omia valokuvia käytetty tekoälyjärjestelmän kouluttamisessa. <https://petapixel.com/2022/09/19/you-can-now-check-if-your-photos-were-used-to-train-ai-image-generators/>

⁶¹ Tekijänoikeuslain 26 §

⁶² Katso esimerkiksi sopimuslisensseistä: <https://okm.fi/sopimuslisenssit>

⁶³ Tekijänoikeuslain 25 n §

Kopiosto ry edustaa valokuvaajia jäsenjärjestöjensä kautta.⁶⁴ Valokuvaajat voivat antaa heitä edustavan järjestön jäsenenä Kopiosto-valtakirjan.⁶⁵ Tällöin Kopiosto edustaa näitä valokuvaajia valtakirjan perusteella. Sopimuslisenssisäädöksen perusteella Kopiosto voi myöntää käyttöluvan myös niiden valokuvaajien osalta, jotka eivät ole valtakirjaa antaneet.

Kopioston jakamista korvauksista Finnfoto ry sekä Journalistiliiton JOKES jakavat apurahoja ks. <https://finnfoto.fi/apuraha/> sekä <https://journalistiliitto.fi/fi/jokes-apurahat-haettavana/>

Oikeudenhaltijalla, jota sopimuslisenssijärjestö ei suoraan edusta, on oikeus kieltää teoksen tai muun suojatun aineiston käyttö oppilaitoksissa. Oikeudenhaltija ei kuitenkaan voi kieltää valokopiointia eikä edelleen lähettämistä.

Suomen tekijänoikeuslakiin on säädetty opetuksen poikkeussäännös, joka sallii teoksen ja erityisesti videon opetuskäytön tietyissä tilanteissa.⁶⁶ Uuden säännöksen mukaan silloin, kun Kopioston sopimuslisenssiä tai muuta käyttö lupaa ei ole lainkaan tarjolla tai helposti saatavilla, saa julkistetun teoksen saattaa opetustoiminnassa yleisön saataviin ja siitä saa opetustoiminnassa valmistaa kappaleita opetuksen havainnollistamiseen. Tällainen materiaali tulee olla vain rajatun henkilöpiirin saatavilla ja vain suojatussa sähköisessä ympäristössä. Koska Kopioston sopimuslisenssi, joka sallii valokuvien käytön opetustoiminnassa, on saatavilla, ei poikkeussäännös koske valokuvateoksia tai valokuvia.

Uuden poikkeussäännöksen opetuskäytössä sallimia teoksia ovat esimerkiksi YouTube tai TikTok -videot. Kissavideoiden ja harrastuksia kuvaavien videoiden tekijät yleensä ole elokuvataiteen ammattilaisia, joita alan järjestöt edustavat. Näin säännökset mahdollistavat nyt YouTube -videoiden käytön opetustoiminnassa⁶⁷. Valokuvausta opettava henkilö voi siis halutessaan näyttää YouTube videoita, joissa esimerkiksi havainnollistetaan valokuvien kuvankäsittelyä. Kun kyse on opetustoiminnasta ansiotarkoituksessa, ei poikkeussäännös kuitenkaan sovellu.⁶⁸

Poikkeussäännöksen nojalla opetuksessa käytettävään kokoomateokseen saadaan tekstiin liittyen ottaa julkistettu valokuvateos tai valokuva. Tällöin tekijällä on oikeus korvaukseen.

4.7 Teoksen toisarvoinen käyttö

Tekijän luovuttama tai julkaistu valokuvateos tai valokuva voidaan toisintaa valokuvaan, elokuvaan tai televisioesitykseen, jos teoksella on valokuvassa, elokuvassa tai

⁶⁴<https://www.kopiosto.fi/kopiosto/tekijoille-ja-kustantajille/palvelumme-tekijoille-ja-kustantajille/>

⁶⁵ Valokuvaaja voi antaa Kopiosto-valtakirjan Kopioston jäsenjärjestölle joka edustaa valokuvaajia ks. <https://finnfoto.fi/apuraha/kopiosto-valtakirja/> ja <https://journalistiliitto.fi/fi/materiaali/kopiosto-valtakirjat/>

⁶⁶ Tekijänoikeuslaki 14 a §: lisäksi elokuvan esittämistä opetuksessa koskee uusi 21 §:n 3 momentin säännös, jonka mukaan elokuvateoksen julkiseen esittämiseen opetustoiminnan yhteydessä sovelletaan 14 a §:n poikkeussäännöstä, jos sopimuslisenssiä tai muuta lupaa ei ole tarjolla.

⁶⁷ Tekijänoikeuslain 14 a §:n poikkeussäännös ja siihen elokuvan osalta viittaava tekijänoikeuslain 21 §:n 3 momentin säännös. Poikkeussäännös on Tekijänoikeus digitaalisilla sisämarkkinoilla -direktiivin edellyttämä, ja sen tavoitteena on mahdollistaa erityisesti digitaalinen ja rajat ylittävä opetus.

⁶⁸ Tekijänoikeuslain 54 a §

televisioesityksessä toisarvoinen merkitys. Tämän säännöksen sallimaa käyttöä on teoksen näkyminen esimerkiksi televisioesityksessä osana huoneen interiööriä.⁶⁹

4.8 Näyttelyä tai myyntiä koskeva tiedotus

Valokuvateoksen tai valokuvan, joka kuuluu kokoelmaan tai pannaan näytteille tai tarjotaan myytäväksi, saa kuvata luetteloon tai näyttelyä tai myyntiä koskevaan tiedotukseen tai painamalla, valokopioimalla tai muulla vastaavalla analogisella tavalla valmistettuun luetteloon. Verkossa julkaistavaan luetteloon rajoitussäännös ei oikeuta.

Näyttely tai myynti-ilmoituksissa teosta tulee tarjota myytäväksi tai esittää näyttelyssä.

4.9 Yksityinen käyttö

Kopiointi yksityiseen käyttöön on sallittua, jos kyseessä on lainmukainen lähde eli julkaiseminen esimerkiksi lähteenä olevalla internetsivustolla on tapahtunut valokuvaajan tai hänen oikeudenomistajansa luvalla⁷⁰. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tekijänoikeuslaki kieltää tiedostojen lataamisen (downloading) omalle koneelle omaan käyttöön, jos kyseiset valokuvat on alunperin laitettu internetsivulle ilman oikeudenhaltijan lupaa.

Henkilö voi itse valmistaa tai valmistuttaa kopion muilla kuin taiteellisilla menetelmillä omaan käyttöön tai 3–4 lähipiiriinsä kuuluvalla. Taiteellisin menetelmin yksityiseenkin käyttöön ei saa valmistuttaa ulkopuolisella teoksen tai valokuvan kappaleita.

Yksityisestä käytöstä oikeudenomistajat saavat kompensatiota hyvitysmaksun muodossa. Yksityiseen käyttöön valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen eli esimerkiksi myydä. Sosiaalinen media ei ole yksityistä käyttöä eikä esimerkiksi teosten käyttö tekoälyn kouluttamiseen osana omaa opiskelua.

4.10 Kappaleiden valmistaminen museoissa, kirjastoissa ja arkistoissa

Kopioston on mahdollista lisensoida tekijänoikeuslain suojaamien valokuvien käyttöä arkistoissa, kirjastoissa tai museoissa⁷¹.

⁶⁹ Katso esimerkiksi TN 2022:3, jossa kooltaan suuren taideteoksen tulkittiin olevan toisarvoisessa roolissa valokuvassa, sillä maalaus oli esimerkiksi omalla paikallaan kodissa eikä se ollut pääroolissa tapauksessa esitetyn tavoin.

⁷⁰ Tekijänoikeuslain 12 §

⁷¹ Tekijänoikeuslakiin on säädetty uusi sopimuslissenssisäännös 16 g § (3.3.2023/263) joka koskee teoksia, jotka ovat poistuneet kaupallisesta jakelusta tai jotka eivät koskaan ole olleet kaupallisessa jakelussa. Säännöksen mukaan valtioneuvoston asetuksella säädettävä arkisto, yleisölle avoin kirjasto tai museo saa, jos ei tarkoitus ole kaupallinen, käyttää omassa kokoelmassaan säännöksen

Jos tällaista lisenssiä ei kuitenkaan ole tarjolla, silloin soveltuu tekijänoikeuslain 16 h §. Säännöksen mukaan asetuksella säädettävillä arkistoilla, kirjastoilla ja museoilla on oikeus käyttää omissa kokoelmissaan olevaa kaupallisesta jakelusta poistunutta teosta valmistamalla siitä kappaleita, levittämällä teoksen kappaleita ja välittämällä teos yleisölle siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana.

4.11 Lainauskorvaus

Lain mukaan tekijällä on oikeus korvaukseen, kun hänen teoksiaan tai valokuviaan lainataan yleisölle kirjastoissa. Valokuvien osalta tämä tarkoittaa lainattujen kirjojen valokuvia. Lainauskorvauksen perustana on otos yleisten kirjastojen lainaustilastoista. Kopiosto vastaa lainauskorvauksesta valokuvateosten tekijöiden osalta ks. <https://www.kopiosto.fi/kopiosto/tekijoille-ja-kustantajille/lainauskorvaus-kuvantekijoille/>

Kuvantekijöiden lainauskorvaustyöryhmässä ovat edustettuina Kopioston kuva-alan jäsenjärjestöt Finnfoto – Suomen Valokuvajärjestöt ry, Grafia ry, Kuvittajat ry, Sarjakuvantekijät ry, sekä Kuvasto ry.

5. Suoja-aika

Tekijänoikeuslaki antaa suojaa määrätyn ajan⁷². Tämän suoja-ajan jälkeen teosten tai tavallisten valokuvien käyttöön ei tarvita tekijän lupaa.

Tekijänoikeus valokuvateokseen on voimassa tekijän elinajan ja 70-vuotta tekijän kuolinvuoden päättymisestä ETA-alueelta, Yhdysvalloista ja Venäjältä peräisin oleville teoksille. Muualta peräisin oleville teoksille suoja-aika on teoksen alkuperämaan suoja-aika, joka voi olla 50 tai 70 vuotta tekijän kuolinvuoden päättymisestä. Suoja-ajan piiriin ulkopuolella olevien teosten käyttö on vapaata.

Valokuvaajan lähioikeuden suoja-aika on lyhyempi kuin valokuvateoksen suoja-aika. Valokuvaajan lähioikeuden suoja-aika on 50 vuotta kuvan valmistusvuoden päättymisestä.

tarkoittamaa teosta valmistamalla siitä kappaleita, levittämällä teoksen kappaleita ja välittämällä teoksen yleisölle siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana.

⁷² Tekijänoikeuslain 4 luku valokuvateosten osalta ja tekijänoikeuslain 5 luku tavallisen valokuvan osalta.

6. Tekijänoikeuslain mukaisten oikeuksien hallinnointi

6.1 Omistusoikeudesta tai käyttöoikeudesta sopiminen

Tekijänoikeus on sopimuksenvaraista oikeutta ja siksi oikeuksien hallinnoinnin kannalta sopimukset ovat keskeisessä asemassa. Oikeuksien luovuttamisesta tai siirrosta voidaan vapaasti sopia, ellei laissa ole rajattu sopimusvapautta. Näin on tehty moraalisten oikeuksien ja jälleenmyyntikorvauksen osalta. Valokuvataiteen teoksen tekijä ei voi luopua oikeudestaan kuvataiteen jälleenmyyntikorvaukseen.

Tekijä tai valokuvaaja voi sopimalla luovuttaa tekijänoikeuden tai valokuvaajan lähioikeuden omistusoikeuden tai siirtää rajatumman käyttöoikeuden. Käyttöoikeuden voi luovuttaa joko yksinomaisena tai ei-yksinomaisena eli rinnakkaisena. Ei-yksinomainen oikeus tarkoittaa sitä, että tekijä tai valokuvaaja voi luovuttaa samanlaisen käyttöoikeuden myös kolmannelle. Yksinomainen oikeus tarkoittaa, että tekijä tai valokuvaaja ei voi luovuttaa kolmannelle samanlaista oikeutta eikä käyttää teosta tai valokuvaa itse. Jos omistusoikeus luovutetaan, ei tekijälle tai valokuvaajalle ei jää taloudellisia oikeuksia, koska yksinoikeus on siirtynyt toisen tahon omistukseen. Jos tekijä luovuttaa yksinoikeuden tai myöntää yksinomaisen käyttöluvan teoksen hyödyntämiseen, hänellä on oikeus saada hyödyntämisestä asianmukainen ja oikeasuhtainen korvaus⁷³.

Moraalisten oikeuksien osalta valokuvateoksen tekijää suojataan siten, että sopiminen on rajoitettua. Moraalisista oikeuksista voi sitovasti luopua vain, mikäli kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.⁷⁴

Sopimuksissa on hyvä sopia tekijänoikeuden omistuksen tai käyttöoikeuden siirtymishetki. Esimerkiksi käyttöoikeus voi siirtyä, kun asiakas on kokonaisuudessaan maksanut laskun mukaisen korvauksen. Lisäksi on hyvä määritellä käyttöoikeuden luonne sekä tarkoitus - onko kyseessä esimerkiksi sisäinen tiedotuskäyttö vai sallitaanko markkinointi.

Käyttöoikeuden voi luovuttaa ajallisesti rajoitettuna tai ilman aikarajaa. Lisäksi käyttöoikeutta voidaan rajata maantieteellisesti. Internetkäyttö ylittää maiden väliset rajat, mutta internetkäyttö voidaan sopia tiettyihin sivustoihin tai sosiaalisen median alustoihin rajatuksi.

Se, missä laajuudessa oikeudet kulloinkin siirtyvät tekijältä tai valokuvaajalta, ratkeaa oikeuden luovutusta koskevan sopimuksen perusteella. Voidaan myös sopia, että tekijä tai valokuvaaja voi edelleen käyttää valokuvateosta tai valokuvaa itse, mutta ei voi

⁷³ Tekijänoikeuslain 28 a §

⁷⁴ Tekijänoikeuslain 3 §

luovuttaa käyttöoikeutta kolmannelle. Tätä on käsitelty seuraavassa kappaleessa enemmän.

6.2 Muuttamisesta ja edelleenluovutuksesta sopiminen

Teoksen muuttamisoikeudesta ja oikeudesta edelleenluovuttaa teoksen oikeudet on sovittava nimenomaisesti⁷⁵. Siten valokuvateoksen tai valokuvan muuttaminen voi olla muuttamiskiellon vastaista, vaikka kyse ei olisi respektioikeuden loukkauksesta.

Muuttamis- ja edelleenluovutusosoikeudesta on mahdollisuus sopia laajasti. Oikeuskäytännössä markkinaoikeus on todennut, että ehto, jonka mukaan Sanoma News Oy:lle ja sen kanssa samaan konserniin kuuluville yhtiöille siirtyvät freelancer -valokuvaajan kaikki nykyiset ja tulevat taloudelliset oikeudet mukaan lukien muuntelu-, muuttamis- ja edelleenluovutusosoikeus, ei ollut kohtuuton⁷⁶. Ratkaisua kokonaisuutena tarkasteltaessa tulee huomioida, että tekijänoikeussopimuksen kohtuullisuuden arviointia koskee tekijänoikeuslakiin lisätty uusi säännös, jota on selostettu osiossa 6.6.

6.3 Moraalisista oikeuksista sopiminen

6.3.1 Valokuvateoksen tekijä

Kuten yllä on todettu, valokuvateoksen tekijän moraalisten oikeuksien osalta mahdollisuutta tehdä sitovia sopimuksia on rajoitettu⁷⁷. Sen mukaan isyysoikeudesta ja respektioikeudesta voi sitovasti luopua vain, jos sovitaan laadultaan ja laajuudeltaan rajoitetusta teoksen käyttämisestä.

Näin ollen esimerkiksi valokuvateoksen tekijä voi sopia, ettei hänen nimeään ilmoiteta tietyssä käytössä. Ja näin myös laaja yksilöimätön luovutus, jossa luovutaan isyysoikeudesta ja respektioikeudesta, ei olisi tekijää sitova. Tekijä voisi vedota isyysoikeuteensa tai respektioikeuteensa sopimuksesta huolimatta.

6.3.2 Valokuvaajan lähioikeus

Valokuvaajan lähioikeuden osalta sopimusvapautta ei ole rajoitettu moraalisten oikeuksien osalta⁷⁸. Valokuvaaja voi sitovasti luopua isyysoikeudestaan ja respektioikeudestaan valokuvaan, eikä luopumisen tarvitse olla laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettua.

⁷⁵ Tekijänoikeuslain 28 §

⁷⁶ MAO:42/10

⁷⁷ Tekijänoikeuslain 3 §:n 3 momentti

⁷⁸ Valokuvaajan lähioikeus eli tekijänoikeuslain 49 a § ei sisällä viittausta tekijänoikeuslain 3 §:n 3 momenttiin.

6.4 Sopimuksen tekotapa

Tarjous ja siihen saatu hyväksyvä vastaus muodostavat sitovan sopimuksen. Jotta molemmille osapuolille syntyy sama näkemys sopimuksen sisällöstä, ja sopimuksen sisältö voidaan tarkistaa myös jälkikäteen, on sopimukset tekijänoikeudesta ja oikeudesta valokuvaan syytä tehdä kirjallisena ja säilyttää huolellisesti. Tekijänoikeuslaki ei kuitenkaan edellytä tekijänoikeutta koskevalta sopimukselta määrättyä muotoa. Kirjallisen sopimuksen lisäksi myös suullinen tai hiljaiseen yhteisymmärrykseen perustuva eli konkludenttinen sopimus voi olla pätevä.

Sopimuksen tekotapa voi vaihdella. Esimerkiksi verkkosivulla klikkaamalla tehty sähköinen sopimusehtojen hyväksyntä on pätevä, jos hyväksyjä on kyennyt tutustumaan ehtoihin ennen hyväksyntää ja hyväksyntä on aktiivinen toimenpide, jonka hyväksyjä tekee. Tärkeintä on, että sopimuksesta käyvät ilmi kaikki ehdot.

Sopimuksen voi kirjallisesti tehdä esimerkiksi sähköpostilla, ja tällöin kyseiset sähköpostit, kuten tarjous ja siihen saatu hyväksyvä vastaus, on syytä säilyttää esimerkiksi pdf- muodossa tai paperitulosteina. Sopimuksen allekirjoittaminen ja lähettäminen pdf-muodossa on myös pätevä tapa tehdä sopimuksia.

Sähköiset allekirjoitukset ovat yleisiä ja soveltuvat useimpiin käyttötarkoituksiin, sillä Euroopan Unioni on säätänyt sähköisen allekirjoituksen päteväksi.⁷⁹ Lainsäädännössä sähköiset allekirjoitukset jaetaan eri tasoihin ja vaikka sähköinen allekirjoitus ei yleensä vastaa juridiselta pätevyydeltään fyysistä allekirjoitusta, se on todettu päteväksi tavaksi tehdä oikeustoimia useissa tapauksissa. Sähköisiä allekirjoituksia käytetään laajasti yrityskäytössä.

6.5 Selvitys teoksen hyödyntämisestä sekä oikeus asianmukaiseen ja oikeasuhtaiseen korvaukseen

Tekijänoikeuslaissa on säädetty selvitysvelvollisuus teoksen hyödyntämisestä.⁸⁰ Jos teoksen alkuperäinen tekijä luovuttaa teokseen tekijänoikeuden omistusoikeutensa tai myöntää yksinomaisen käyttöoikeuden, hänellä on oikeus saada säännöllisesti ja vähintään kerran vuodessa ajantasaiset, merkitykselliset ja kattavat tiedot teoksensa hyödyntämisestä siltä, jolle hän on luovuttanut omistusoikeutensa tai yksinoikeuden. Selvitys on annettava, jos luovutuksensaajalla on ollut tuloja teoksen hyödyntämisestä tai tekijälle maksettava korvaus riippuu siitä, missä laajuudessa teosta käytetään. Selvityksen tulee sisältää tiedot teoksen hyödyntämisestä, siitä syntyneistä tuloista ja tekijälle maksettavasta korvauksesta kaikkien hyödyntämistapojen osalta. Alkuperäisellä

⁷⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 910/2014, annettu 23 päivänä heinäkuuta 2014, sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisiin transaktioihin liittyvistä luottamuspalveluista sisämarkkinoilla. Katso lisää esimerkiksi Euroopan Komission sivuilta: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/fi/policies/discover-eidas>

⁸⁰ Tekijänoikeuslain 30 a § (3.3.2023/263). Säännös astui voimaan 3.4.2023.

tekijällä tarkoitetaan sitä, joka on luonut teoksen. Tämä merkitsee sitä, että oikeus saada selvitystä ei siirry tekijänoikeuden luovutuksen mukana luovutuksen saajalle.⁸¹

Selvityksen antamisvelvollisuuden laajuus riippuu kunkin alan erityispiirteistä, käytännöistä ja esimerkiksi työehtosopimuksista. Jos selvityksen antaminen aiheuttaisi suhteettoman taloudellisen rasituksen, ottaen huomioon sopimuskumppanin teoksen hyödyntämisestä saamat tuotot, selvitys saadaan rajoittaa siihen, mitä kohtuudella voidaan odottaa.

Velvollisuutta antaa selvitys ei ole, jos tekijän luova panostus ei ole merkittävä koko teos huomioon ottaen, paitsi jos tekijä osoittaa tarvitsevansa tiedot korvauksen kohtuullistamiseksi.

Jos tekijän sopimuskumppani on luovuttanut oikeuksia edelleen toiselle, eikä siksi pysty täyttämään selvityksen antamisvelvollisuuttaan, tekijällä on oikeus pyytää selvitys siltä, jolle oikeudet on luovutettu. Tämä voi antaa selvityksen tekijälle suoraan tai tekijän sopimuskumppanin välityksellä. Tekijällä on oikeus saada tietopyynnön esittämiseksi sopimuskumppaniltaan sen yhteystiedot, jolle oikeudet on luovutettu.

Jos tekijä luovuttaa yksinoikeuden tai myöntää yksinomaisen käyttöluvan teoksen hyödyntämiseen, hänellä on oikeus saada hyödyntämisestä asianmukainen ja oikeasuhtainen korvaus. Jos siis valokuvaaja on myöntänyt yksinoikeudet asiakkaalleen, hän voisi selvitysvelvollisuuden perusteella saada selvityksen siitä, keille asiakas on myynyt oikeudet ja mihin hintaan. Jos selvityksestä esimerkiksi paljastuisi, että valokuvaajan saama korvaus asiakkaaltaan on suhteettoman pieni asiakkaan saamaan hyötyyn nähden, valokuvaaja voisi vaatia tekijänoikeuden luovutusta koskevien säännösten, kuten tekijänoikeuslain 28 a:n perusteella, korvausta. Nimenomaisella säännöksellä tuetaan tekijää korvausta koskevassa neuvottelussa ja varmistetaan, että sopimustilanteessa arvioidaan korvauksen asianmukaisuus ja oikeasuhtaisuus⁸².

6.6 Tekijänoikeuden luovutusta koskevan kohtuuttoman sopimusehdon sovittelu tai huomioimatta jättäminen

Jos teoksen alkuperäisen tekijän sopimuksen ehto on alalla vallitsevan hyvän sopimustavan vastaisella tavalla tai muutoin kohtuuton, tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, tekijänoikeuden luovutusta koskevaa ehtoa voidaan sovitella tai se voidaan jättää huomioon ottamatta⁸³. Vuonna 2023 tekijänoikeuslain lisättiin säännös, jonka mukaan kohtuuttomuutta arvioitaessa on otettava huomioon sopimuksen koko sisältö, osapuolten asema, teoksen käyttötapa ja käytön määrä, teoksen kaupallinen arvo ja korvauksen määräytymistapa sekä tekijän luova panostus teokseen

⁸¹ HE 43/2022 vp, säännöskohtaiset perustelut

⁸² HE 43/2022 vp, säännöskohtaiset perustelut

⁸³ Tekijänoikeuslain 29 §:ään otettiin vuonna 2015 säännös tekijänoikeuden luovutusta koskevan kohtuuttoman sopimusehdon sovittelusta.

kokonaisuutena. Kohtuuttomuutta arvioitaessa on otettava huomioon myös sopimusta tehtäessä, ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat.⁸⁴

Säännös koskee tekijänoikeuden luovutuksesta tehtyjä sopimuksia, joiden osapuolena on teoksen alkuperäinen tekijä.⁸⁵ Jos se ei sovellu, sovelletaan oikeustoimilain mukaista sopimuksen sovittelua koskevaa yleistä säännöstä⁸⁶. Esimerkiksi, jos oikeuksien luovuttamisen sijasta valokuvaaja olisi myöntänyt laajan käyttöoikeuden, arvioitaisiin oikeustoimilain mukaisia sovittelua koskevia edellytyksiä.

Tämä pohjautuu siihen, että tekijänoikeuden luovutukset ovat oma sopimustyyppinsä.⁸⁷ Oikeuskirjallisuuden mukaan näin todettaessa lienee ajateltu tilanteita, joissa sopimuksen keskeinen ja usein ainoa kohde on tekijänoikeudella suojatun suoritteen tuottaminen. Sopimus koskee tällöin esimerkiksi sopimusta valokuvaajan palveluista ja valokuvan tekijänoikeutta.⁸⁸

Hyvällä sopimustavalla tarkoitetaan esimerkiksi kullakin toimialalla yleisesti käytettyjä ja hyväksytyjä sopimusehtoja tai sellaisia käytänteitä, jotka perustuvat toimialan toimijoiden keskinäisiin puite- tai mallisopimuksiin. Näin ollen yleisistä sopimuskäytänteistä poikkeavia sopimusehtoja voitaisiin mahdollisesti pitää kohtuuttomina, jolloin niitä soviteltaisiin tai jätettäisiin huomioon ottamatta.⁸⁹

Kohtuullistamiseen vetoava tai sitä haluava kantaa näyttötaakan siitä, että kohtuuttomuuden perustavat tosiseikat ovat olleet olemassa. Tämä koskee myös alalla vallitsevaa hyvää sopimustapaa.⁹⁰

6.7 Oikeudenluovutuksen peruuttaminen

Jos teosta, jonka osalta tekijä on siirtänyt yksinoikeuden tai yksinomaisen käyttöoikeuden, ei ole hyödynnetty kunkin alan erityispiirteet ja käytännöt huomioon ottaen kohtuullisen ajan kuluessa oikeuden luovutusta koskevan sopimuksen tekemisestä, eikä teosta tekijän esittämästä vaatimuksesta huolimatta hyödynnetä kuuden kuukauden kuluessa vaatimuksen esittämisestä, tekijällä on oikeus peruuttaa oikeudenluovutus tai päättää, että oikeudenluovutuksen yksinomainen luonne päättyy. Tekijällä on tällöin oikeus pitää saamansa palkkio.⁹¹

⁸⁴ Tekijänoikeuslain 29 §:n 2 momentti (3.3.2023/263)

⁸⁵ Ks. esimerkiksi Harenko, Kristiina - Niiranen, Valtteri - Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus, Helsinki 2016, s. 362

⁸⁶ Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista, 36 §

⁸⁷ HE 181/2014, s. 20

⁸⁸ Ks. tältä osin esimerkiksi Harenko, Kristiina - Niiranen, Valtteri - Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus, Helsinki 2016, s. 363

⁸⁹ Hallituksen esitys 181/2014

⁹⁰ Harenko, Kristiina - Niiranen, Valtteri - Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus, Helsinki 2016, s. 366

⁹¹ Tekijänoikeuslain 30 b §

Jos kaksi tai useampi on luonut teoksen yhdessä, heidän on käytettävä tätä oikeutta yhdessä. Tätä ei sovelleta työ- tai virkasuhteesta johtuvia tehtäviä täytettäessä luotuun teokseen eikä oikeutta sovelleta myöskään, jos teoksen hyödyntämättä jättäminen johtuu valtaosin olosuhteista, jotka tekijän voidaan kohtuudella odottaa korjaavan.

Tämä oikeus on siinä määrin pakottavaa oikeutta, että siitä voi poiketa ainoastaan, jos oikeuden luovutusta koskevan sopimuksen ehdot perustuvat kollektiiviseen sopimukseen.

6.8 Tekijänoikeuslain vastainen luvaton käyttö

Jos valokuvan käyttöön ei ole saatu oikeudenhaltijan lupaa tai sitä ei salli jokin tekijänoikeuslain poikkeussäännös, on kyseessä tekijänoikeuslain vastainen luvaton käyttö.

Jos huomaat mielestäsi luvattoman käytön verkossa, tarkastele ensin, sopiiko se jonkin poikkeussäännön piiriin. Kuvan siteeraaminen voi olla sallittua esimerkiksi silloin, kun yliopiston opinnäytetyössä julkaistu valokuva valaisee opinnäytteen tekstiä.

Jos mikään tekijänoikeuslain poikkeussäännös ei sovellu, on kyseessä mahdollisesti tekijänoikeuslain vastainen luvaton käyttö. Jos luvattomasti teosta käyttävä on valmis sopimaan käytön, voit myös näissä tilanteissa soveltaa valitsemasi immateriaalioikeuden hyödyntämisen strategian mukaista käytöstä sopimista. Voit neuvotella kuvan käytön ehdoista, joita ovat esimerkiksi sinun nimesi esiin tuominen, korvaus tai kuvan poistaminen. Lainsäädäntö on luvattoman käytön tilanteissa valokuvaajan puolella. Tietoa toimintatavoista tekijänoikeuslain vastaisesta luvattomasta käytöstä voit myös lukea täältä: <https://finnfoto.fi/tyokalut/> tai täältä: <https://journalistiliitto.fi/fi/tekijanoikeudet/teoksen-luvaton-kaytto/>.

Jos kuva on julkaistu jollakin alustalla ja haluat poistaa kuvan, toimi alustan ohjeiden mukaisesti. Esimerkiksi Instagramin ohjeet löydät täältä <https://help.instagram.com/454951664593304> ja Facebookin täältä https://www.facebook.com/help/1020633957973118?helpref=about_content.

7. Tekijänoikeus työsuhteessa

7.1 Normaalikäyttöolettama työsuhteessa

Tekijänoikeus syntyy aina luonnolliselle henkilölle. Näin ollen myös työsuhteessa luodun teoksen tekijänoikeudet syntyvät tekijälle. Työsuhteessa työnantajalle siirtyvä käyttöoikeus on osa työntekijän vastasuoritusta työsopimussuhteessa. Se, kuinka laaja tämä työnantajan käyttöoikeus on, ratkeaa työsuhteen ehtojen perusteella. Tavanomaisesti tämä tarkoittaa, että jos asiasta ei ole sovittu, ja asiaa tarkastellaan

lainsäädännön pohjalta, saa työnantaja käyttöoikeuden normaalin toimintansa edellyttämässä laajuudessa. Tällöin esimerkiksi mainostoimistossa työskentelevän valokuvaajan oikeudet luovutettaisiin tavanomaisessa toiminnassa asiakkaalle ja asiakkaan mediakäyttöön.

Pohjoismaisessa oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa on katsottu, että työnantajalle siirtynyt käyttöoikeus on pysyvä ja säilyy myös työsuhteen päättymisen jälkeen saman laajuusena kuin se on ollut työsuhteen aikana.

Ellei muuta ole sovittu, säilyy omistusoikeus tekijänoikeuteen tekijällä tai valokuvaajalla. Tekijä tai valokuvaaja voisi siten käyttää esimerkiksi valokuvia, joita hän on ottanut työtehtävissään osana myöhemmän yrityksensä portfolioa, jos tällaista käyttöä ei rajoita muu valokuvaan kohdistuva oikeus. Entisen työntekijän myöhempää käyttöä valokuville, joita hän on tehnyt osana työtehtäviään, voi rajoittaa esimerkiksi se, että kohteena on työnantajan liikesalaisuuden suojan piirissä oleva tuote, kuvan kohde on tavaramerkkioikeuden suojaama, kyseessä on henkilön kuva, käyttö olisi aikaisemman työnantajan kanssa kilpailevaa käyttöä työsuhteen kilpailukiellon vastaisesti tai käyttö olisi sopimatonta menettelyä liiketoiminnassa. Jos esimerkiksi aikaisempi työnantaja on kuvannut teollisuusyritys x:n tiloja ja tuotteita, antaisi näiden kuvien käyttö valokuvaajan uuden yrityksen markkinointiin virheellisen kuvan siitä, että teollisuusyritys x on uuden valokuvaajan asiakas.

7.2 Oikeuksista sopiminen työsuhteessa

Tekijänoikeus ja oikeus valokuvaan omistusoikeutena syntyvät luonnolliselle henkilölle, valokuvaajalle. Oikeuksia siirtyy erilaisessa laajuudessa työnantajalle eri tavoin.

Valokuvaajien osalta tekijänoikeudesta työsuhteessa on sovittu esimerkiksi journalistien työehtosopimuksessa. Työehtosopimuksen ehdot ovat kuitenkin tahdonvaltaisia ja käytäntönä on, että oikeuksista sovitaan kattavasti työsuhteissa. Työehtosopimukseen pääset tutustumaan tästä: <https://journalistiliitto.fi/fi/ajankohtaista/materiaali/#/>.

Myös muissa työsuhteissa työntekijän ja työnantajan tulisi sopia työsuhteessa tehtyjen teoksien ja valokuvien käytön ehdoista. Sopiminen voi tapahtua nimenomaisella kirjallisella tai suullisella sopimuksella tai esimerkiksi sähköposteilla. On myös mahdollista, että oikeuksien luovutuksesta katsotaan sovitun hiljaisesti, vaikka nimenomaista sopimusta ei olisikaan tehty, jos voidaan päätellä, että työsuhteen osapuolet ovat tarkoittaneet teoksen oikeuksien siirtyvän työnantajalle. Ne oikeudet, joiden ei voida katsoa siirtyneen, pysyvät yhä valokuvaajan yksinoikeuden piirissä. Jos työntekijän teosta on käytetty laajemmin kuin työsuhteessa on sovittu tai voidaan näyttää osapuolten kesken tarkoitetun, kysymyksessä on teoksen käyttö, johon olisi tarvittu tekijältä nimenomainen suostumus. Näitä tilanteita tulkitaan suppeasti. Tekijänoikeuslaki on näissä tilanteissa tekijän puolella.

Koska työnantajan ja työntekijän oikeuksia tulee aina tarkastella tapauskohtaisesti, on työnantajalle siirtyneen oikeuden laajuus aina selvitettävä kussakin yksittäistapauksessa. Työsuhteen osapuolilla voi olla hyvin erilainen näkemys siitä, mitä kuuluu tavanomaiseen käyttöön, mitä on hiljaisesti sovittu, tai mikä on alan vallitseva käytäntö.

Jos työsuhteessa syntyvien tekijänoikeuksien käyttöoikeudet halutaan selkiyttää, tulee sopia, mitkä oikeudet siirtyvät työnantajalle, ja mitkä oikeudet, kuten oikeus esimerkiksi näyttely- tai portfoliokäyttöön, jäävät valokuvaajalle. Sopimuksessa tulisi myös nimenomaisesti sopia valokuvien käytöstä työsuhteen päättymisen jälkeen.

Yllä kappaleessa 6.5 kuvattu soveltuu myös työsuhteeseen, jos vain muut säännöksen edellytykset täyttyvät.

8. Teoskappaleen omistusoikeus

Tekijänoikeus kohdistuu teoksen ilmenemismuotoon. Teoksen fyysiseen kappaleeseen kohdistuu myös omistusoikeus. Nämä kaksi oikeutta ovat toisistaan riippumattomia. Tekijänoikeuslain nimenomaisen säännöksen mukaan teoksen kappaleen luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutusta. Tekijänoikeudet kuuluvat tekijälle fyysisen teoskappaleen luovutuksen jälkeen, jos muuta ei ole sovittu.

Tekijänoikeuslaissa on kustannussopimusta koskeva säännös, jonka mukaan käsikirjoitus tai muu teoksen kappale, jonka mukaan teos on monistettava, jää tekijän omaksi.

9. Valokuva sosiaalisessa mediassa

Kun valokuva ladataan sosiaaliseen mediaan, tapahtuu sekä kappaleen valmistaminen ja yleisön saataville saattaminen. Ladatessaan valokuvan sosiaaliseen mediaan käyttäjä lisensoi sisällön käytännössä rajoittamattomalla rinnakkaisella lisenssillä sosiaalisen median yritykselle, jolloin merkitystä ei ole myöskään sillä, onko sisältö jaettu mahdollisesti yksityisen vai julkisen profiilin kautta. Tällä voi kuitenkin olla merkitystä mahdollista korvausta tai hyvitystä vaadittaessa. Ennen valokuvan lataamista sosiaaliseen mediaan tulee huomioida myös valokuvan kohteen, henkilön, teoksen tai esittävän taiteilijan oikeudet ja hankkia valokuvan kohteilta luvat käyttöön sosiaalisessa mediassa.

Tekijänoikeudellisesti tarkasteltaessa valokuvan oikeudenhaltijalla on oikeus kieltää valokuvansa julkaiseminen sosiaalisessa mediassa tai luvattoman käytön tapauksessa toimia muutoin kappaleen 6.8 toimintaohjeistuksen mukaisesti. Vastuu voisi kohdistua kappaleen 10 mukaisesti joko sisällön luvattomasti jakaneeseen henkilöön sekä tietyissä tapauksissa alustaan. Alla on käsitelty vastuun kohdentumista täsmällisemmin.

10. Vastuun kohdentuminen

10.1 Rikosperusteinen ja siviilioikeudellinen vastuu

Vastuu tekijänoikeuden loukkaamisesta voi tapahtua joko rikoslainsäädännön tai siviilioikeudellisen vastuun perusteella.⁹²

Rikosperusteisen vastuun edellytyksenä on se, että teko täyttää rikoksen yleiset edellytykset sekä laissa määritellyn tunnusmerkistön. Rikos on tunnusmerkistön mukainen, oikeudenvastainen ja syyllisyyttä osoittava inhimillinen teko. Jotta jostakin toiminnasta voisi seurata rikosoikeudellinen vastuu, jokaisen näistä osista on täytyttävä.⁹³

Tekijänoikeusrikkomuksen tunnusmerkistöön kuuluu kappaleen valmistaminen tai yleisön saataville saattaminen tekijänoikeuslain vastaisesti tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta. Ne ovat oikeudenloukkauksia, joita ei kokonaisuutena arvostellen voida pitää törkeinä siten, että rikoslain säännökset olisivat sovellettavissa. Laajoja ja vakavia piratismitapauksia lukuun ottamatta valtaosa tekijänoikeuden loukkauksista rangaistaan käytännössä tekijänoikeusrikkomuksena.⁹⁴

Tekijänoikeusrikkoksen tunnusmerkistöön puolestaan kuuluvat tekijän ansiotarkoitus ja teon tekijänoikeuslain vastaisuus siten, että on omiaan aiheuttamaan huomattavaa haittaa tai vahinkoa loukatun oikeuden haltijalle.

Jos katsot, että on tapahtunut tekijänoikeusrikkos, voit tehdä rikosilmoituksen verkossa: <https://poliisi.fi/rikoksen-tutkinta> tai voit tehdä esitutkintapyynnön.

Siviilioikeudellinen vastuu määräytyy tekijänoikeuslain perusteella. Jos valokuvaa on hyödynnetty vastoin tekijänoikeuslakia, voi oikeudenhaltija saada hyvitystä ja vahingonkorvausta.⁹⁵ Mikäli epäilet tekijänoikeuslain vastaista luvaton käyttöä, toimi luvun 6.8 ohjeistuksen mukaisesti.

10.2 Rikosperusteisen vastuun kohdentuminen

Rikoksen tekijä voi olla ainoastaan ihminen. Tekijäpiiriä ei ole rajattu ja teon voi tehdä kuka tahansa.⁹⁶

Rikosvastuu puolestaan voi kohdentua siihen, joka rikoksen tekee tai tietyissä, nimenomaisesti säädettyissä tapauksissa organisaatioon eli oikeushenkilöön.

⁹² Rikosoikeudellinen vastuu määräytyy rikoslain 49 luvun ja tekijänoikeuslain 7 luvun perusteella.

⁹³ Tekijänoikeuden loukkaus: Sorvari, Katariina, 2007, s. 191

⁹⁴ Tekijänoikeuslain 56 a § sekä esimerkiksi Tekijänoikeuden loukkaus: Sorvari, Katariina, 2007, s. 578

⁹⁵ Tekijänoikeuslain 57 §:n 1 momentin mukaisen hyvitysvelvollisuuden ja 2 momentin mukaisen vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä on teoksen käyttäminen vastoin tekijänoikeuslakia.

⁹⁶ Tekijänoikeuden loukkaus: Sorvari, Katariina, 2007, s. 194

Oikeushenkilön rangaistusvastuu ei koske tekijänoikeusrikosta. Tämä on huomattava, jos valokuvaaja toimii esimerkiksi oman yrityksensä kautta ja myy oikeuksiaan esimerkiksi yritysasiakkaille. Vaikka asiakasyrityksen toiminnassa olisi siis loukattu tekijänoikeuksia tavalla, joka lukeutuu tekijänoikeusrikkomukseksi tai vakavimmissa tapauksissa tekijänoikeusrikokseksi, on yksityishenkilö vastuussa teosta. Syy on se, että oikeushenkilön rangaistusvastuu ei koske kaikkia rikoksia, vaan ainoastaan niitä, joiden osalta asiasta on nimenomaisesti säädetty rikoslaisa.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu on yhdistetty vain harvoihin ja suhteellisen vakaviin rikostyypeihin, jotka voidaan jakaa oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan tehtyihin rikoksiin ja talousrikoksiin. Oikeushenkilö on tuomittava yhteisösakkoon, jos sen lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva taikka oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen taikka jos sen toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi. Rikos on tullut tehdä oikeushenkilön puolesta tai sen hyväksi, ja rikosentekijän on täytynyt olla oikeushenkilön johtoon tai omaan henkilökuntaan kuuluva tai työskennellä toimeksiannon perusteella. Rangaistusseuraamuksena on yhteisösakko.⁹⁷

10.3 Siviilioikeudellisen vastuun kohdentuminen

Siviilioikeudellinen vastuu kohdentuu siihen, joka tekijänoikeuslain vastaisen toimenpiteen on tehnyt – esimerkiksi sisällön luvattomasti jakanut henkilö tai organisaatio kuten valokuvaajan yritysasiakas.⁹⁸

Lisäksi uudistunut tekijänoikeuslaki sisältää säännökset verkkosisällönjakopalveluista eli alustoista, joihin vastuu voi myös tietyissä tapauksissa kohdentua. Verkkosisällönjakopalvelulla tarkoitetaan tietoyhteiskunnan palvelua, jonka päätarkoituksena tai yhtenä päätarkoituksista on säilyttää suuri määrä käyttäjiensä palveluun tallentamia suojattuja teoksia, jotka palveluntarjoaja organisoii ja joita se markkinoi voitontavoittelua varten ja joihin se antaa yleisölle pääsyn.⁹⁹ Tällainen palvelu voisi olla esimerkiksi Instagram tai YouTube.

Jos teoksia tallennetaan palveluntarjoajan palveluun, palveluntarjoaja välittää ne yleisölle siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada ne saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana. Palveluntarjoajan tulee saada tekijöiden lupa tähän käyttöön.¹⁰⁰ Jos palveluntarjoajalla ei ole tekijöiden lupaa teosten käyttöön, se on lähtökohtaisesti vastuussa suojattujen teosten välittämisestä yleisölle¹⁰¹. Vastuusta vapautuu, jos verkkosisällönjakopalvelu on toiminut parhaansa mukaan saadakseen luvan ja toiminut tekijältä riittävän perustellun ilmoituksen saatuaan viipymättä ilmoituksen kohteena olevan teoksen saannin estämiseksi tai sen poistamiseksi

⁹⁷ Rikoslain 9 luvun 2 §

⁹⁸ Tekijänoikeuslain 57 § 1 momentti

⁹⁹ Tekijänoikeuslain 55 a §

¹⁰⁰ Tekijänoikeuslain 55 b §

¹⁰¹ Tekijänoikeuslain 55 c §

verkkosivustoiltaan. Näin valokuvaaja voi säännöksen perusteella suoraan pyytää verkkosisällönjakopalveluita eli alustaa ottamaan pois tekijänoikeuslain vastaisen sisällön.

Mahdollinen siviilioikeudellinen vastuu määräytyisi yllä mainitun mukaisesti, jos voidaan näyttää, että alusta on toiminut tekijänoikeuslain vastaisesti. Haastavia näistä tilanteista tekee se, että säännös sisältää paljon tulkinnanvaraa esimerkiksi vastuusta vapautumiseen ja parhaisiin käytäntöihin liittyen.

Tekijänoikeuslaissa säädetään myös valitusmenettelystä sisällön poistoon liittyen. Palveluntarjoaja lopulta ratkaisee, päästääkö teoksen palveluun vai pitääkö sen estettynä. Jos palveluntarjoaja jättää eston voimaan, hän ilmoittaa siitä palvelun käyttäjälle.

Mikäli käyttäjä tai tekijä on tyytymätön alustan ratkaisuun, voi hän viedä asian vaihtoehtoiseen erimielisyyksien ratkaisuun tai tuomioistuimeen.¹⁰² Vaihtoehtoinen menettely erimielisyyksien ratkaisemiseksi (ns. ERMI-menettely) mahdollistaa ratkaisusuosituksen pyytämisen asioissa, jotka koskevat tekijänoikeuslain soveltamista verkkosisällönjakopalveluissa. Menettely on osapuolille maksuton ja vapaaehtoinen. Ratkaisusuositukset eivät sido osapuolia. Vaihtoehtoisesta riidanratkaisumenettelystä on tietoa esimerkiksi Opetus- ja kulttuuriministeriön sivulla: <https://okm.fi/ermi>.

11. Tekijänoikeussuojan merkitseminen ja oikeuksien pidättäminen

11.1 Tekijänoikeussuojan merkitseminen ja oikeuksien pidättäminen

Tekijänoikeus on voimassa ilman tekijänoikeudesta kertovaa merkintää. Yleismaailmallisen tekijänoikeussopimuksen mukainen tapa ilmoittaa tekijänoikeuden haltija on merkintä: © teoksen ensimmäinen julkaisuvuosi ja oikeudenhaltija - siis esimerkiksi © 2024 Kirsi Kuva. Julkaistuissa kappaleissa Copyright-merkintä ilmoittaa oikeudenhaltijan, jonka luvalla teos on julkaistu. Copyright -merkintää on suositeltavaa käyttää, jos haluaa selventää esimerkiksi verkkosivun kävijöille, että kyseessä on tekijänoikeuslain suojaama teos. Copyright-merkinnän saa aikaan esimerkiksi Word-ohjelmassa painamalla ctrl+alt+c. Copyright-merkintä ei luo tekijänoikeutta, eikä sen käyttö ole edellytyksenä tekijänoikeudelle. Joissain maissa sen käyttö voi vaikuttaa luvattomasta käytöstä saataviin korvauksiin.

Tekijänoikeuden pidättämisestä on perinteisesti lisäksi tiedotettu lisäämällä Copyright merkinnän perään ilmaisu "Kaikki oikeudet pidätetään - All rights reserved".

Tekijänoikeuslain tiedonlouhinnan salliva poikkeussäännös sallii valokuvien, videoiden ja valokuvateosten käytön tekstin- ja tiedonlouhinnassa, ellei oikeudenhaltija ole

¹⁰² Tekijänoikeuslain 55 h § sekä 55 j §

nimenomaisesti ja asiallisella tavalla pidättänyt tätä oikeutta itselleen¹⁰³. Tiedonlouhinta tarkoittaa joukkoa menetelmiä, joilla pyritään oleellisen tiedon löytämiseen suurista datajoukoista, kuten esimerkiksi internetsivustoista. Tiedonlouhinnan kieltävästä teosten yhteydessä olevasta valokuvaajan tekijänoikeutta koskevasta merkinnästä onkin tullut erittäin tärkeä väline silloin, jos valokuvaaja haluaa, että hänen valokuviaan ei käytetä tekoälyjärjestelmien koulutusmateriaalina tai muussa tiedonlouhinnassa. Olisi tärkeää, että koneluettavan kiellon helposti kopioitava sanamuoto ja koneluettava koodi olisi helposti kaikkien oikeudenhaltijoiden, kuten valokuvaajien, saatavilla.

11.2 Tekijän nimen merkitseminen ja jäljennös

Teokseen saa toinen vain tekijän toimeksiannosta merkitä tekijän nimen tai nimimerkin. Teoksen jäljennökseen ei tekijän nimeä tai nimimerkkiä saa merkitä sillä tavoin, että jäljennös voidaan sekoittaa alkuperäisteokseen. Jos valmistaa tai levittää yleisön keskuuteen valokuvateoksen jäljennöksen, jäljennös on merkittävä siten, että se ei ole sekoitettavissa alkuperäisteokseen.

11.3 Tekoälyllä valmistetut kuvat

Jos kuva on tehty tekoälyjärjestelmää käyttäen, tulee tekoälyjärjestelmän käytöstä kuvan valmistamisessa kertoa sen julkaisemisen yhteydessä.¹⁰⁴ Deep fake -kuvia käsitellään seuraavassa kappaleessa. Muita huomioita tekoälyllä valmistettuihin kuviin liittyen voit lukea kappaleesta 2.5.

12. Deepfake -kuvat eli syvävääreännökset

Valokuvia käsiteltäessä tekoälyjärjestelmien avulla valokuvaajan on syytä ottaa huomioon ”deep fake” eli syvävääreännöstä koskevat erityiset säännökset tekoälyjärjestelmän käyttöehtojen lisäksi. Käyttöehtoja on käsitelty kappaleessa 2.5.

Tekoälyasetuksessa syvävääreännös tarkoittaa tekoälyn luomaa tai käsittelemää kuvaa, ääntä tai videosisältöä, joka muistuttaa olemassa olevia henkilöitä, esineitä, paikkoja tai muita kokonaisuuksia tai tapahtumia siten, että nämä näyttäisivät virheellisesti aidoilta tai

¹⁰³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/790, 4 artikla ja tekijänoikeuslain 13 b §.

¹⁰⁴ Oppaan kirjoitushetkellä eettinen periaate. Tekoälyjärjestelmän käytön läpinäkyvästä informoinnista tulee juridinen velvoite EU:n tekoälyasetuksen myötä. Euroopan unionin tekoälyasetuksesta saavutettiin poliittinen yhteisymmärrys jäsenmaiden, komission ja Euroopan parlamentin välisessä kolmikantaneuvottelussa Brysselissä 9.12.2023 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/09/artificial-intelligence-act-council-and-parliament-strike-a-deal-on-the-first-worldwide-rules-for-ai/>. Asetuksella pyritään varmistamaan, että EU:n markkinoilla olevat tekoälyjärjestelmät eivät vaaranna ihmisten turvallisuutta, terveyttä tai perusoikeuksia ja 52 artiklassa säädetään erityisistä läpinäkyvyysvelvoitteista.

totuudenmukaisilta. Kuten kappaleessa 11.3 on todettu, tulee tekoälyjärjestelmän käytöstä kuvan valmistamisessa kertoa kuvan julkaisemisen yhteydessä. Alla on käsitelty tarkemmin läpinäkyvyysvaatimusta.

Jos sisältö muodostaa selvästi taiteellisen, luovan, satiirisen, kuvitteellisen analogisen teoksen tai ohjelman, läpinäkyvyysvelvoitteet vaativat ilmoittamaan ko. luodun tai käsitellyn sisällön olemassaolosta asianmukaisella tavalla, joka ei haittaa teoksen esittämistä tai nauttimista.

Lisäksi huomioitavaksi saattavat tulla yritystoiminnassa hyvää liiketapaa koskeva sääntely tai henkilötietojen suoja koskevat säännökset. Taiteellinen sananvapaus ja poliittinen sananvapaus on parodian ja satiirin osalta laajaa eikä tätä käyttöä koske hyvää liiketapaa koskeva sääntely. Tietosuojaa koskevaa sääntelyä on käsitelty kappaleessa 13.2.

Puhtaasti kaupalliseen käyttöön tulisi kysyä selvästi tunnistettavan henkilön tai organisaation, jonka brändiä hyödynnetään, oikeudenhaltijan lupa. Esimerkiksi tunnistettavan hahmon käytön mainonnassa katsottiin loukkaavan hyvää liiketapaa tunnettua tv-meteorologia koskevassa markkinatuomioistuimen ratkaisussa. Vastaajayhtiö oli luonut automainoksen, jota esitettiin televisiossa ja sanomalehdissä. Mainoksessa esiintyi mieshenkilö ”sääennustajana” edessään Suomen ”sääkartta”. Henkilö imitoi meteorologin eleitä sekä oli muutoinkin tunnettua meteorologia muistuttava. Samalla miesääni sanoi: ”Jos tänä kesänä voi johonkin sataprosenttisella varmuudella luottaa, niin Toyotaan.” Mainoksen lopussa ”sääennustajaa” näytetään Toyota-auton vieressä aurinkoisella rannalla sateenvarjo kädessään. Oikeus totesi, että vaikka mainoksessa oleva säätiedotukseen viittaava esitys on humoristinen ja se on selkeästi erotettavissa television säätiedotuksista, television uutislähetysten säätiedotuksissa pitkään esiintyneen Juha Föhrin julkisuuskuvan kaupallista hyväksikäyttämistä edellä kuvatulla tavalla ei voida pitää hyväksyttävänä.¹⁰⁵

Hyvän liiketavan kulloinenkin sisältö määräytyy oikeuskäytännössä tapauskohtaisesti pääasiassa markkinaoikeuden ja Keskuskauppakamarin liiketapalautakunnan ratkaisukäytännössä. Tulkinta-apua saadaan myös Kansainvälisen kauppakamarin (ICC) markkinointisäännöistä.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Juha Föhrin tapauksen tuomio MT/1996:25; ratkaisussa viitataan myös Markkinatuomioistuimen aiempaan 1991:1 vastaavaan ratkaisuun, jossa tunnettua uutistenlukijaa jäljiteltiin vastaavalla tavalla.

¹⁰⁶ Keskuskauppakamarin liiketapalautakunnan ratkaisuja on saatavilla: <https://kauppakamari.fi/palvelut/liiketapalautakunta/>

13. Valokuvan kohteen oikeudet ja valokuvauspaikan sääntely

13.1 Valokuvan kohteen oikeudet tekijänoikeuslaissa

13.1.1 Minua, teostani tai esitystäni on kuvattu – olenko oikeutettu korvaukseen?

Valokuvan kohteen oikeudet voivat syntyä esimerkiksi sopimuksen, tekijänoikeuslainsäädännön tai tietosuojalainsäädännön perusteella. Lisäksi kohteella voi olla oikeuksia myös esimerkiksi hyvää liiketapaa koskevan sääntelyn perusteella.¹⁰⁷ Kuvauksen kohteen kanssa voi vapaasti sopia korvauksesta.

Sopimus on tärkeä työkalu myös siinä tapauksessa, että kuvan kohteella kuten veistoksella tai esityksellä on tekijänoikeuslainsäädännön mukaisia oikeuksia. Esimerkiksi teokset saavat tekijänoikeussuojaa ja niiden kuvaamiseen tarvitaan kuvataiteilijan suostumus. Teoksen tekijällä, kuten kuvataiteilijalla, on myös oikeus tulla mainituksi hyvän tavan mukaisesti teoksen tekijänä, kun valokuvaa taideteoksesta käytetään.

Esittävän taiteilijan esitys on tekijänoikeuslaissa suojattu. Kirjallisen tai taiteellisen teoksen taikka kansanperinteen esitystä ei saa kuvata tai videoida ilman esittävän taiteilijan suostumusta.¹⁰⁸ Näin valokuvaajan on esittävän taiteilijan kuten muusikon tai näyttelijän esitystä kuvatessaan sovittava esittävän taiteilijan kanssa hänen oikeuksistaan.

Tietosuojalainsäädännön mukaisia kuvattavan henkilön oikeuksia on käsitelty luvussa 13.2.

13.1.2 Valokuvaamalla tehty muotokuva ja tilattu muotokuva

Valokuvaamalla valmistetun muotokuvan tilaajalla on silloinkin, kun valokuvaaja on pidättänyt itselleen oikeuden teokseen, oikeus antaa lupa muotokuvan käyttämiseen sanoma- tai aikakauslehdessä tai elämäkertakirjoituksessa, jollei valokuvaaja erikseen ole pidättänyt oikeutta kieltää sitä.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Katso tältä osin esimerkiksi Maukka Perusjätkä: MT/1981:18 sekä Juha Föhrin tapauksen tuomio MT/1996:25. Näitä käsitelty edellä kappaleessa 12.

¹⁰⁸ Tekijänoikeuslain 45 §

¹⁰⁹ Tekijänoikeuslain 40 c §

Valokuvaajan oikeutta tilauksesta tehtyyn muotokuvaan on rajoitettu tekijänoikeuslaissa. Valokuvaaja ei saa käyttää oikeuttaan tilauksesta tehtyyn muotokuvaan ilman tilaajan, tai tämän kuoltua, hänen leskensä ja perillistensä, suostumusta.¹¹⁰

13.1.3 Rakennuksen tai julkisella paikalla pysyvästi olevien taideteosten toisintaminen

Teoksen kuvaaminen on sallittua, kun teos on pysyvästi sijoitettu julkiselle paikalle tai sen välittömään läheisyyteen. Jos teos on pääaihe, kuvaa ei saa käyttää ansiotarkoituksessa. Tekstiin liittyvän kuvan saa kuitenkin ottaa sanomalehteen tai aikakauskirjaan.¹¹¹

Taideteosten, kuten veistosten osalta tulee aina tarkastella, onko teos sijoitettu pysyvästi julkiselle paikalle. Esimerkiksi monumentaaliveistos Sibelius-monumentti on sijoitettu pysyvästi julkiselle paikalle, mutta galleriatilan näyttelyssä sijainnut veistos ei ole.

Rakennuksen saa vapaasti valokuvata tai kuvata piirtämällä sisältä ja ulkoa. Tämä koskee sekä julkisia että yksityisiä rakennuksia. Rakennuksen osan saa kuvata, jos se kuvataan rakennuksen osana, mutta ei irrallisena rakennuksesta¹¹². On kuitenkin huomattava, että vaikka rakennusten kuvaaminen on tekijänoikeudellisesti sallittua, voi rakennuksen omistaja esimerkiksi asettaa sisäänpääsyn ehdoksi sen, että rakennusta ei kuvata. Mahdollinen kiellon vastainen kuvaaminen ei olisi tekijänoikeuden loukkaus, vaan tilannetta arvioitaisiin muun soveltuvan säännösten perusteella, kuten sopimusoikeudellisten sääntöjen ja periaatteiden avulla.¹¹³ Rakennuksen kuvaa käytettäessä tulee huomioida, että ICC:n markkinointisääntöjen mukaan markkinoinnissa ei tule ilman etukäteen hankittua suostumusta kuvata yksityisomaisuutta.¹¹⁴

Poikkeussäännös koskee vain taloudellisia oikeuksia. Siksi esimerkiksi arkkitehdin nimi tulee kertoa, jos rakennuksen kuva julkaistaan.¹¹⁵

Poikkeussäännön sallimalla kuvaamisella tarkoitetaan kaksiulotteisia teoksen valmistustapoja, kuten valokuvaamista, mutta ei kappaleen valmistamista plastillisin menetelmin.¹¹⁶

¹¹⁰ Tekijänoikeuslain 27 §

¹¹¹ Tekijänoikeuslain 25 a §; HE 28/2004 s. 36

¹¹² Tekijänoikeusneuvoston lausunto 1993:21

¹¹³ Tekijänoikeuslain 25 a §; Harenko, Niiranen, Tarkela: Tekijänoikeus, 2016, s. 221

¹¹⁴ ICC:n markkinointisäännöt - Keskuskauppakamari, 14 Artikla

¹¹⁵ Rakennuttaja sai käyttää rakentamastaan rakennuksesta ottamaansa valokuvaa TN 2009:14

¹¹⁶ Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2005:5

13.2 Valokuvan kohteena olevan henkilön oikeudet tärkeimmissä tietosuojalaeissa

13.2.1 Yleistä

Jos kuvissa on tunnistettavia henkilöitä tai henkilöille kuuluvia tunnistettavia esineitä, valokuvaajan tulee huomioida yksityisyyden suoja ja henkilötietojen suoja. Tärkein henkilötietojen suoja käsittelevä säädös on tietosuoja-asetus ja sitä täydentävä kansallinen laki, tietosuojalaki. Yksityisyyden suoja ja henkilötietojen suoja käsitellään lisäksi useissa kansallisissa erityislaeissa ja rikoslaissa. Seuraavissa kappaleissa käsitellään valokuvan kohteena olevan henkilön oikeuksia näiden lakien näkökulmasta. Lisäksi eri aloilla on itsesääntelyä, joista merkittävimpiä ovat Journalistin ohjeet sekä ICC:n markkinointisäännöt¹¹⁷.

Henkilötietojen suoja huomioidaan ylläpitämällä tietosuojadokumentaatiota, jota on käyty läpi jäljempänä. Julkisella paikalla valokuvaaminen ja kuvien julkaisu on lähtökohtaisesti sallittua. Jos kyse on journalistisesta, akateemisesta, taiteellisesta tai kirjallisesta ilmaisusta, eli kuvia otettaisiin vaikkapa valokuvanäyttelyyn tai aikakauslehteen, tietosuoja-asetuksen velvoitteita esimerkiksi valokuvan kohteen oikeuksien toteuttamisen osalta on rajoitettu ja dokumentaatiota kuten tietosuojailmoitusta ei vaadita. Kuvien ottamisen ja julkaisun sallittavuuden osalta rajat asettavat viime kädessä rikoslaki.

13.2.2 Tietosuoja-asetus

Tietosuoja-asetuksella on säädetty osoitusvelvollisuus, jonka mukaan toimijan on näytettävä asetuksen noudattaminen toteen dokumentaatiolla¹¹⁸. Dokumentaatiota on käyty läpi jäljempänä.

Rekisteröidylle, eli esimerkiksi kuvattavalle henkilölle, on tietosuoja-asetuksessa säädetty seuraavia oikeuksia:

- Oikeus saada pääsy tietoihin
- Oikeus vaatia tietojen oikaisemista
- Oikeus poistaa tiedot ja tulla unohdetuksi
- Oikeus rajoittaa tietojen käsittelyä
- Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä toiseen
- Oikeus vastustaa tietojen käsittelyä

¹¹⁷ Journalistin ohjeet: <https://journalistiliitto.fi/fi/pelisaannot/journalistin-ohjeet/> sekä ICC:n markkinointisäännöt 14 Artikla

<https://kauppakamari.fi/palvelut/liiketapalautakunta/tietoa-lautakunnasta/kansainvalisen-kauppakamarin-markkinointisaannot/>

¹¹⁸ Yleisen tietosuoja-asetuksen 4(2) artiklan mukaan rekisterinpitäjä vastaa siitä, että tietosuojaperiaatteita on noudatettu.

- Oikeus olla joutumatta automaattisen päätöksenteon kohteeksi.

Oikeuksien laajuus riippuu henkilötietojen käsittelyn oikeusperusteesta ja käsittelyn tarkoituksesta. Kaikkia oikeuksia siis ei voi käyttää kaikissa tilanteissa. Lisää tietoa oikeuksista voit lukea Tietosuojavaltuutetun sivulta (<https://tietosuoja.fi/tunne-oikeutesi>).¹¹⁹

Jos kyse on journalistisesta, akateemisesta, taiteellisesta tai kirjallisesta ilmaisusta, on henkilön oikeuksia rajoitettu.

13.2.3 Tietosuojalaki

Journalistinen, akateeminen tai taiteellinen ilmaisu

Henkilötietojen suojaa punnitaan suhteessa sananvapauteen journalistisen, akateemisen ja taiteellisen ilmaisun osalta. Jos sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden turvaamiseksi henkilötietoja käsitellään ainoastaan journalistisia tarkoituksia varten tai akateemisen, taiteellisen tai kirjallisen ilmaisun tarkoituksia varten, rekisteröidyn oikeuksia on rajoitettu ja dokumentaatiota kuten tietosuojailmoitusta ei vaadita.¹²⁰

Jos siis valokuvaamisessa on kyse esimerkiksi journalistisesta ilmaisusta ja kuvaaminen on välttämätöntä sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden turvaamiseksi, tietosuojalain säännös oikeuksista poikkeamisesta soveltuu. Säännös voi siis esimerkiksi soveltua tilanteeseen, jossa sanomalehden päivätapahtumaa käsittelevässä artikkelissa on kuvia, joissa esiintyy ihmisiä ja joilta ei kuvien ottamiseen ja julkaisuun ole kysytty lupaa.¹²¹

13.2.4 Rikoslaki

Vaikka valokuvissa harvoin on kyse tilanteesta, johon rikoslaki soveltuu, on rikoslain säännöksiä käsitelty, koska ne käytännössä asettavat rajat esimerkiksi sananvapaudelle suhteessa yksityisyyden suojaan ja siksi valokuvaajan on hyvä tuntea myös rikoslain säännökset.

(i) Kuvien ottaminen

Kuvien ottaminen julkisella paikalla on lähtökohtaisesti sallittua. Tilan omistaja tai haltija voi omistus- tai hallintaoikeutensa nojalla kieltää valokuvaamisen hallitsemassaan

¹¹⁹ Yleisen tietosuojasetuksen III luku.

¹²⁰ Tietosuojasetuksen 85 artiklassa vaaditaan jäsenvaltioita sovittamaan lainsäädännöllä yhteen asetuksen mukainen oikeus henkilötietojen suojaan sekä oikeus sananvapauteen ja tiedonvälityksen vapauteen. Tietosuojasetusta täydentävässä kansallisessa tietosuojalain 27 §:ssä on voimaansaattettu tämä artikla.

¹²¹ Esimerkiksi mediatalot käsittelevät verotietoja journalistisella tarkoituksella; KHO: 2022:146.

tilassa, tai antaa siihen liittyviä ohjeita. Sananvapauden käyttäminen voi kuitenkin sallia kuvaamisen ja kuvien julkaisun. Sananvapaus on suurimmillaan tiedonvälityksen tarkoituksessa ja rajoitetumpaa esimerkiksi mainoskuvauksen ja markkinointikäytön osalta.

Kuvien ottamiseen saattaa tietyissä tapauksissa soveltua salakatselua koskeva säännös¹²². Säännös soveltuu siihen henkilöön, joka oikeudettomasti kuvaa (i) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka (ii) yleisöltä suljetussa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten.

Jotta toiminta on salakatseluna rangaistavaa, toiminnan tulee olla ensinnäkin kuvaamista teknisellä laitteella, kuten kameralla. Toisekseen ollakseen rangaistavaa, kuvaamisen tulisi tapahtua säännöksen tarkoittamassa mielessä oikeudettomasti. Oikeudetonta ei ole esimerkiksi paikassa nimenomaan sallittu kuvaaminen tai tilanne, jossa kuvaamiseen on saatu tarkkailtavan suostumus.

Ihmisten kotien lisäksi suoja ulottuu kuvaamiseen tiloissa, jossa harjoitetaan intiimejä, yksityisyyteen kuuluvia toimia kuten pukeutumistila sekä yleisöltä suljettuihin paikkoihin. Yleisöltä suljetulla paikalla tarkoitetaan paikkaa, johon yleisöllä ei ole pääsyä. Tarkoituksena on suojata yksityisyyttä tilanteissa ja paikoissa, joissa oleskelua ihmiset pitävät yksityiselämänsä kuuluvana tai eri syistä arkaluonteisena. Tällaisia voisivat olla yhdistysten ja muiden yksityisten järjestöjen ja yhteisöjen kokoukset ja muut yksityiset tilaisuudet. Myös yleisöltä suljetut muut kokoukset olisivat salakatseluita suojattuja. Samoin esimerkiksi oleskelu sairaalassa tai muussa hoitolaitoksessa olisi lainkohdassa tarkoitetun suojan piirissä. Lisäksi tarkoituksena on suojata muun muassa virastoissa ja toimistoissa työskentelevien rauhaa ja yksityisyyttä sellaisissa paikoissa, joihin yleisöllä ei ole pääsyä. Yleensä virastot ja toimistot olisivat tällaisia paikkoja, lukuunottamatta yleisöä varten erityisesti järjestettyjä palvelupisteitä.

Oikeudetonta ei yleensä olisi kokousväen avoimesti tapahtuva valokuvaaminen, jos sen tekee kokoukseen osallistuja tai kokousta luvallisesti seuraamassa oleva henkilö. Samoin olisi arvioitava valokuvan ottamista perhejuhlasta, johon kuvaaja osallistuu. Tällaista tavanomaista kuvaamista, johon kuvattavat osaavat varautua, ei voida pitää oikeudettomana eikä yleensä myöskään yksityisyyttä loukkaavana, vaikkei joku kuvattavista ehtisikään havaita kuvatuksi tulemistaan.¹²³

¹²² Rikoslain 6 §

¹²³ Lisää säännöksestä voit lukea esimerkiksi säännöstä koskevista lain esitöistä, HE 184/1999 vp, s. 27–30. Salakatselusta on esimerkiksi tuomittu tapauksessa KKO:1985-II-128 yksityisetsivä A. Tapauksessa A oli seurannut B:n toimia hankkiakseen selvitystä vireillä olleeseen riitajuttuun, jossa B oli asianosaisena, ja tällöin valokuvannut B:tä tämän oleskellessa omakotitalonsa pihamaalla. Tapauksessa Helsingin HO 31.1.2014 172 syytteet hylättiin, kun A oli ottanut valokuvia ja videotallenteen kotonaan päihtymyksen vuoksi tiedottomassa tilassa olleesta aviopuolisostaan B:stä sekä esittänyt kuvaamansa aineiston kirjallisina todisteina lasten huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskeneessa oikeudenkäynnissä.

(ii) Kuvien julkaisu

Loukkaava tiedon levittäminen

Se, joka oikeudettomasti (i) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai (ii) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatuille taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. Jotta teko siis olisi rangaistava, levitettävän tiedon tulee koskea ensinnäkin loukatun henkilön yksityiselämää. Yksityiselämän käsitteen ydin sisältää sen, että yksilöllä tulee olla tietty yksityisyyden piiri, johon kuuluvat asiat hänellä on oikeus pitää omana tietonaan, jos hän haluaa. Säännöksen tulkinnan kannalta keskeistä on se, miten suuren joukon käytetty väline saavuttaa. Teon täytyminen ei edellytä tietoon saattamista, vaan riittää, että yksityiselämää koskeva tieto on toimitettu lukuisten ihmisten saataville esimerkiksi tietoverkkoon.¹²⁴

Säännöksessä on lisäksi tarkennettu sitä, milloin kyseessä ei ole yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen. Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Nämä ovat aloja, joissa toimivien yksityiselämän suoja olisi muita suppeampi, kuten politiikka, elinkeinoelämä sekä julkinen virka tai tehtävä. Mainitut alat ovat sellaisia, joilla yleensä esiintyy yhteiskunnallisesti merkittäviä toimintoja kuten merkittävää vallan - taloudellisen tai poliittisen - käyttöä. Sananvapauden rajoittamiseen tulee suhtautua erityisen pidättyvästi silloin, kun on kysymys keskustelusta, jolla on yleistä mielenkiintoa.

Suostumus tekee yksityisasiosta kertomisen luvalliseksi. Tällöin on esimerkiksi sallittua kertoa joukkotiedotusvälineissa viihdetäiteilijoiden ja muiden paljon julkisuudessa esiintyvien henkilöiden yksityisasiota. Suostumus koskee vain sen antajaa. Vaikka kertominen poliitikon tai esiintyvän taiteilijan yksityiselämästä olisikin sallittua, tämä vaikutus ei ulotu asianomaisen henkilön sukulaisiin, tuttaviin tai muihin ulkopuolisiin, ellei vastaavaa perustetta ole heidänkin osalta olemassa. Korkein oikeus onkin eräissä tuhopolttoa käsittelevää kirjoitusta koskevassa ratkaisussaan vuodelta 1997 katsonut, että palopäällikön ja tuhopoltosta syylliseksi epäillyn aviosuhteen julkaisemiseen ei ollut hyväksyttävää perustetta, kun palopäälliköllä itsellään ei ollut edes väitetty olleen osuutta tapahtumiin.¹²⁵

¹²⁴ Rikoslain 25 luvun 8 §

¹²⁵ HE 184/1999 vp, s. 31-33.

Yksityiselämää koskevasta tiedon levittämisestä on olemassa korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä. Ratkaisukäytäntö antaa lähtökohdan sille, kuinka sananvapautta ja yksityisyyden suojaa on punnittava haastavimmissa tulkintatilanteissa.

Tapauksessa KKO:2018:81 A:n ja B:n katsottiin syyllistyneen yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen. A on 4.1.2014 kuvannut perheensä kotona videon tilanteesta, jossa sosiaaliviranomaiset ja poliisi olivat tulleet noutamaan hänen huostaanotettuja, 9-vuotiaita lapsiaan C:tä ja D:tä. Kuvaamansa videon A on toimittanut B:lle, joka on sumentanut videolla näkyvien henkilöiden kasvoja. A ja lasten äiti ovat hyväksyneet tehdyt sumennukset ja antaneet B:lle luvan videon julkaisemiseen. Tämän jälkeen 5.1.2014 B on julkaissut videon internetissä YouTube-videopalvelussa siten, että lasten asuinkaupunki oli ilmennyt videon nimestä. B on poistanut videon YouTube-sivustolta syyskuussa 2014. Julkaistulla videolla näkyy, kuinka poliisit kantavat vastaanhangoittelevat ja huutavat lapset kotoaan kahteen autoon. Lasten kasvot on videolla pääosin sumennettu, mutta osittain sekä lasten että muiden videolla esiintyvien henkilöiden kasvot ovat näkyvissä. Videolla kuuluu sekä lasten että muiden henkilöiden ääniä. Myös lasten kotitalo ja sen pihapiiri näkyvät. Lasten tai perheen nimiä ei ole videolla mainittu, mutta videolla esiintyvän poliisin sanomana ilmenee, että ainakin toinen lapsista on 9-vuotias.

Korkein oikeus punnitsi tapauksessa yksityisyyden suojaa suhteessa sananvapautteen muun muassa ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella. Ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että kummankin artiklan suoja on otettava periaatteessa yhtäläisesti huomioon. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan ensinnäkin perustavanlaatuisen arviointiperuste on se, onko esimerkiksi lehtiartikkelilla tai kuvalla edistetty yleisen mielenkiinnon alaan kuuluvaa keskustelua.¹²⁶

Korkein oikeus arvioi ratkaisussa myös sitä, mitkä tiedot videolta ilmenevät ja miltä osin nämä tiedot kuuluvat yksityiselämään. Videolla esiintyvien lasten kasvot on pääosin sumennettu, mutta hetkittäin kasvot ovat olleet myös näkyvissä. Lisäksi videolta näkyy muita lasten tunnistamista helpottavia seikkoja, kuten kuvaa lasten äidistä ja kodin pihapiiristä. B on lisäksi kertonut, että YouTube-palvelussa julkaistun videon nimessä oli mainittu lasten asuinkaupunki ja se, että kyse oli kaksospojista. Korkein oikeus katsoo, että videolta ilmenevien tietojen perusteella A:n perheen tuntevat tai tietävät henkilöt ja perheen talon läheisyydessä asuvat henkilöt ovat voineet tunnistaa lapset ja että näitä henkilöitä on ollut useita. Videolta ilmenee lisäksi, että kysymys on huostaanottoon liittyvästä tilanteesta. Siten myös lasten lastensuojelun asiakkuus ilmenee videolta. Samoin lasten voimakkaat tunnetilat ja kärsimys ovat selvästi havaittavissa. Korkein oikeus toteaa, että tällaiset tiedot kuuluvat selvästi yksilön yksityiselämän piiriin ja sen ydinalueeseen.

Kunnianloukkaus

¹²⁶ Ratkaisussa von Hannover v. Saksa (suuren jaoston tuomio 7.2.2012, kohdat 108 - 113 ja Axel Springer AG v. Saksa, suuren jaoston tuomio 7.2.2012, kohdat 90 - 95) on kiteytetty näitä periaatteita, joita on sovellettava punnittaessa vastakkain sananvapautta ja yksityiselämän suojaa.

Kunnianloukkaukseen voi syyllistyä se, joka esittää toisesta virheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulla taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa tai muuten halventaa toista, voi syyllistyä kunnianloukkaukseen. Kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Kunnianloukkauksena ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.¹²⁷

Kunnianloukkaukselle on ominaista, että kysymys on tiedosta tai tietoa lähellä olevasta vihjauksesta, joka on perätön. Jos väite on tosi, teko voisi tulla rangaistavaksi kunnianloukkauksena, jos tiedolla tai vihjauksella tahallisesti halvennetaan toista. Kunnianloukkaussäännöksellä ei ole tarkoitus rajoittaa oikeutta julkaista tietoa tai arvostelua, joka kohdistuu henkilön menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä taikka tieteessä, taiteessa tai muussa näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa.

13.3 Kuvaamispaikkaa koskevaa erityissääntelyä ja ohjeistusta

Kuvaamista tietyissä paikoissa koskevat erityissäännökset. Valokuvaajan tulisi ennen kuvaamisen aloittamista tarkistaa, koskeeko kuvauspaikkaa erityissääntely tai ohjeistus.

Lentokentillä kuvaamiseen liittyy erityistä lainsäädäntöä ja määräyksiä, jotka liittyvät muun muassa turvallisuuteen, esimerkiksi: <https://www.finavia.fi/fi/medialle/kuvausohjeet>

Dronen ja kuvauskopterin lennättämiseen liittyy erityistä sääntelyä ja prosesseja, joista voit lukea lisää Liikenne- ja Viestintäviraston Traficom:n sivuilta: <https://droneinfo.fi/fi/lennattaminen-avoimessa-kategoriassa> ja <https://droneinfo.fi/fi/ajankohtaista/muutoksia-dronen-lennattamiseen-112024-alkaen>

Kuvaamisesta julkisissa liikennevälineissä liikennöijä voi antaa erityisiä ohjeita. Katso esimerkiksi HSL:n ohjeet: <https://www.hsl.fi/hsl/viestinta> ja <https://kaupunkiliikenne.fi/info/esiintyminen-ja-kuvaaminen/>

Myös VR:llä on oma ohjeistuksensa kuvaamisesta. Jos olet hakemassa kuvauslupaa junaan, asemalle tai muulle rautatiealueelle, löydät ohjeet täältä: <https://www.vrgroup.fi/fi/vrgroup/info/kuvausluvut/>.

Huomioithan, että kuvauspaikoilla ja liikenteessä vaikuttaa monta eri vastuutahoa ja toimijaa.

¹²⁷ Rikoslain 25 luvun 9 § koskee kunnianloukkausta.

13.4 Valokuvien käyttö markkinoinnissa

Jos valokuvia on tarkoitus käyttää markkinoinnissa, tulee huomioida markkinointia koskeva lainsäädäntö, alan itsesääntely sekä mahdolliset yrityksen sisäiset ohjeistukset. Jos valokuvia otetaan toimeksiantona, on veloitteiden toteuttamisesta ja vastuiden jakautumisesta sekä rajoittamisesta hyvä sopia kirjallisessa sopimuksessa.

Kuluttajamarkkinointia koskee kuluttajansuojalaki, jonka mukaisesti markkinointi ei saa olla hyvän tavan vastaista eikä siinä saa käyttää kuluttajien kannalta sopimatonta menettelyä. Lisää tietoa aiheesta voit lukea Kilpailu -ja kuluttajaviraston sivuilta: <https://www.kkv.fi/kuluttaja-asiat/tietoa-ja-ohjeita-yrityksille/markkinoinnin-suunnittelu/>

Sopimatonta menettelyä ei saa käyttää myöskään yritysten välisessä asiakassuhteessa¹²⁸. Lain mukaisesti elinkeinotoiminnassa ei saa käyttää hyvän liiketavan vastaista tai muutoin toisen elinkeinonharjoittajan kannalta sopimatonta menettelyä.

Julkisen sanan neuvosto, Liiketapalautakunta ja Mainonnan eettinen neuvosto ovat itsesääntelyelimiä, joiden ohjeistus voi soveltua valokuvien käyttöön markkinoinnissa. Journalistin ohjeiden (https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/) noudattamista valvoo Julkisen sanan neuvosto. Liiketapalautakunta antaa pyynnöstä lausuntoja siitä, onko elinkeinotoiminnassa tehty toimenpide hyvän liiketavan vastainen tai muutoin sopimaton. Lautakunta soveltaa [Kansainvälisen kauppakamarin \(ICC\) markkinointisääntöjä](#). Mainonnan eettisen neuvoston tehtävänä on antaa lausuntoja siitä, onko mainos tai muu menettely kaupallisessa markkinoinnissa hyvän tavan vastaista tai tunnistettavissa markkinoinniksi ottaen huomioon Kansainvälisen kauppakamarin markkinointisäännöt. Kaupallisella markkinoinnilla tarkoitetaan markkinointia, jonka tarkoituksena on kulutushyödykkeen myyminen edistämisenä. Neuvosto soveltaa [Kansainvälisen kauppakamarin \(ICC\) markkinointisääntöjä](#) ja sen omia [hyvää markkinointitapaa koskevia periaatteita](#).

Yritykseltä voi tiedustella sen omien arvojen mukaisen mainonnan ohjeita.

Henkilön kuvan suoja markkinoinnissa

Kuvattavalta henkilöltä on kysyttävä lupa, jos hänen kuvaansa käytetään markkinoinnissa. Muutoin toiminta loukkaa hyvää liiketapaa.

Markkinatuomioistuimen ratkaisussa oli tarkasteltu paitojen markkinointia käyttäen markkinoinnissa nimeä ja hahmoa Maukka Perusjätkä ilman hänen lupaansa. Vakiinnutetun taiteilijanimen ja hahmon käyttäminen ilman lupaa tuotteiden markkinoinnissa oli markkinatuomioistuimen ratkaisun mukaan hyvän liiketavan

¹²⁸ Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa koskee elinkeinonharjoittajien välistä markkinointia.

vastaista. Menettely oli myös omiaan aiheuttamaan sekaantumisvaaraa tuotteiden kaupallisen alkuperän suhteen ja vahingoitti kantajan elinkeinotoimintaa.¹²⁹

14. Tietosuoja-asetuksen mukainen dokumentointi

14.1 Yleistä

Henkilötietojen käsittelyn elinkaari tulee suunnitella ja toimenpiteet dokumentoida tietosuoja-asetuksen mukaisesti. Dokumentaation laajuus riippuu siitä, missä roolissa kuvaaja on. Tietosuoja-asetuksen mukaisesti valokuvaaja on yleensä joko (i) rekisterinpitäjä, eli määrää henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot tai (ii) käsittelijä, eli käsittelee henkilötietoja jonkun puolesta tai lukuun.¹³⁰

Valokuvaamo voisi yleensä olla esimerkiksi rekisterinpitäjä ja valokuvaajan palveluja tilaavan organisaation tapahtumassa valokuvaava freelancer -valokuvaaja käsittelijä. Roolit on kuitenkin harkittava tapauskohtaisesti. Sama taho voi jossain sopimussuhteessa olla käsittelijä, vaikka esimerkiksi omien asiakastietojen suhteen on aina rekisterinpitäjä.

Kattavasti tietosuoja-asetuksen vaatimuksiin ja vaadittavaan dokumentaatioon voi tutustua Tietosuojavaltuutetun toimiston nettisivujen ohjeistuksista (<https://tietosuoja.fi/organisaatiot>). Osasta vaatimuksia pienemmät toimijat on vapautettu. Seuraavaksi käydään läpi dokumentit, jotka toimijalla ainakin tulisi olla.

14.2 Valokuvaaja tahona, joka määrää käsittelyn tarkoitukset ja keinot

Se, joka määrää henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot, on rekisterinpitäjä. Jos kuvaaja on itsenäinen ammattivalokuvaaja, hän todennäköisesti on rekisterinpitäjä. Rekisterinpitäjän tulee pitää esillä tietosuojailmoitusta esimerkiksi verkkosivuillaan.¹³¹ Tietosuojailmoituksessa tulisi olla ainakin seuraavat tiedot:

- Rekisterinpitäjän identiteetti ja yhteystiedot (esimerkiksi valokuvaamon nimi ja yhteystiedot)
- Henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset (esimerkiksi tuotteiden toimittaminen asiakkaalle, tuotekehitys, asiakasviestintä, suoramarkkinointi tai asiakaspalvelu)

¹²⁹ Katso tältä osin esimerkiksi Maukka Perusjätkä: MT/1981:18 sekä Juha Föhrin tapauksen tuomio MT/1996:25. Jälkimmäistä tapausta on käsitelty täsmällisemmin kappaleessa 12.

¹³⁰ Rekisterinpitäjän ja käsittelijän käsitteet on määritelty yleisen tietosuoja-asetuksen 4 artiklassa.

¹³¹ Tietosuoja-asetuksen 13 artiklassa listatut tiedot silloin, kun tiedot saadaan suoraan henkilöiltä itseltään. Jos kerätään lisäksi tietoja esimerkiksi julkisista rekistereistä tai muutoin kun rekisteröidyiltä suoraan, tulee tarjota tietosuoja-asetuksen 14 artiklan mukaiset tiedot.

ja käsittelyn oikeusperuste (tuotteiden osalta esimerkiksi sopimus, muiden edellä mainittujen osalta oikeutettu etu tai esimerkiksi suostumus)

- Jos käsittely perustuu oikeutettuun etuun, rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutetut edut (oikeutettu etu voisi olla yrityksen osalta liiketoiminnan hallinta ja kehittäminen)
- Henkilötietojen vastaanottajat tai vastaanottajaryhmät (kolmannet osapuolet, joille esimerkiksi valokuvia voidaan toimittaa, kuten jos kuvia jaetaan sosiaalisessa mediassa. Tästä tulisi myös kuvassa olevilta yksittäisiltä henkilöiltä kysyä lupa.)
- Tiedot tietojen siirrosta Euroopan talousalueen ulkopuolelle (yleensä tätä tapahtuu, jos hyödynnetään pilvipalveluita)
- Henkilötietojen säilyttämisaika tai jos säilytysaikaa ei ole mahdollista määrittellä, tämän ajan määrittämiskriteerit (esimerkiksi asiakassuhteen ajan ja joku aika asiakassuhteen jälkeen)
- Rekisteröidyn oikeudet
- Oikeus tehdä valitus valvontaviranomaiselle

Lisää tietoa informointivelvoitteesta voi lukea Tietosuojavaltuutetun toimiston sivuilta (<https://tietosuoja.fi/rekisteroidyn-informointi>).

Jos rekisterinpitäjä käyttää ulkoista käsittelijää eli esimerkiksi freelancer -valokuvaajaa, rekisterinpitäjän on sovittava tästä tietosuoja-asetuksen vaatimalla tavalla käsittelijän kanssa. Tämän sopimuksen ehdot käydään läpi seuraavassa kappaleessa.

14.3 Valokuvaaja, joka ottaa kuvia jonkun lukuun tai puolesta

Rekisterinpitäjän ja käsittelijän tulee sopia henkilötietojen käsittelystä artiklan vaatimalla tavalla¹³². Sääntely sisältää siis erikoisen, yksityisiä osapuolia velvoittavan sopimuspakkotilanteen. Jos valokuvaajan ja valokuvauksen tilanneen välillä on tekijänoikeuden siirtoa tai luovutusta koskeva sopimus, sopimusta voisi täydentää tietosuoja-asetuksen mukaisilla ehdoilla. Sopimuksessa tulisi tällöin olla ainakin seuraavat ehdot:

- Henkilötietojen käsittelyn kohde ja kesto
- Henkilötietojen käsittelyn luonne ja tarkoitus
- Henkilötietojen tyyppi ja rekisteröityjen ryhmät
- Vahvistettuna se, että käsittelijä käsittelee henkilötietoja ainoastaan rekisterinpitäjän antamien dokumentoitujen ohjeiden mukaisesti.
- Käsittelijän tulee varmistaa se, että henkilöt, joilla on oikeus käsitellä henkilötietoja, ovat sitoutuneet noudattamaan salassapitovelvollisuutta tai heitä koskee asianmukainen lakisääteinen salassapitovelvollisuus
- Käsittelijän tulee käsitellä henkilötietoja tietoturvallisesti toteuttamalla tietosuoja-asetuksen 32 artiklan mukaiset tietoturvatoinenpiteet

¹³² Tietosuoja-asetuksen 28 artikla

- Käsittelijän on autettava rekisterinpitäjää mahdollisuuksiensa mukaan täyttämään rekisterinpitäjän velvollisuuden vastata pyyntöihin, jotka koskevat rekisteröidyn oikeuksien käyttämistä.
- Henkilötietojen käsittelijän tulee auttaa rekisterinpitäjää varmistamaan, että 33-36 artiklassa (33-34 artikla: tilanteet, joissa henkilötietojen tietoturvaloukkauksista ilmoitetaan rekisteröidylle ja viranomaiselle säädettyjä, 35-36 artikla: tietosuojaa koskeva vaikutustenarviointi ja ennakkokuuleminen) velvollisuuksia noudatetaan
- Henkilötietojen käsittelijän on rekisterinpitäjän valinnan mukaan poistettava tai palautettava henkilötiedot rekisterinpitäjälle käsittelyyn liittyvien palveluiden tarjoamisen päättymisen jälkeen.
- Henkilötietojen käsittelijän on saatettava rekisterinpitäjän saataville kaikki tiedot, jotka ovat tarpeen 28 artiklassa säädettyjen velvollisuuksien osoittamista varten ja käsittelijän tulee sallia rekisterinpitäjän tai rekisterinpitäjän valtuuttaman auditoijan suorittamat auditoinnit, kuten tarkastuksen. Henkilötietojen käsittelijän on osallistuttava niihin.
- Jos henkilötietojen käsittelijä käyttää toisen henkilötietojen käsittelijän palveluksia, kyseiseen käsittelijään sovelletaan samoja vähintään saman laajuisia ehtoja kuin rekisterinpitäjän ja käsittelijän välisessä sopimuksessa on. Kun toinen henkilötietojen käsittelijä ei täytä tietosuojavelvoitteitaan, alkuperäinen henkilötietojen käsittelijä on edelleen täysimääräisesti vastuussa toisen henkilötietojen käsittelijän velvoitteiden suorittamisesta suhteessa rekisterinpitäjään.

Huomionarvoista on, että sääntely sisältää paljon joustavia, sopimiselle varaa jättäviä kohtia. Esimerkiksi tarkastuksen tavasta tai kulujen jakautumisesta asetus ei sisällä määräyksiä. Osapuolet voivat siis sopia asioista tilanteeseen sopivalla tavalla. Pääasia on, että mainitut asiat sopimuksessa ovat.

Mallisopimuksena voi käyttää esimerkiksi komission sivuilla tarjolla olevia mallisopimuslausekkeita rekisterinpitäjän ja käsittelijän väliseen käsittelyyn liittyen: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021D0915&%3Blocale=en>

Lähteet

Lainsäädäntö

Tekijänoikeuslaki, 404/1961, muutokset 3.3.2023/263 asti
Kuluttajansuojalaki, 38/1978
Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa, 1061/1978
Tietosuojalaki, 1050/2018
Rikoslaki, 39/1889
Laki varallisuusosoikeudellisista oikeustoimista, 228/1929

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus)

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 910/2014, annettu 23 päivänä heinäkuuta 2014, sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisiin transaktioihin liittyvistä luottamuspalveluista

Tekoälysäädös (COM (2021) 206)

Lainsäädäntö saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/haku/> sekä <https://eur-lex.europa.eu/>

Direktiivit

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/790, annettu 17 päivänä huhtikuuta 2019, tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla ja direktiivien 96/9/EY ja 2001/29/EY muuttamisesta

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/29/EY, annettu 22 päivänä toukokuuta 2001, tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa

Itsesääntely, ohjeistus, tiedotteet

Journalistin ohjeet:

<https://journalistiliitto.fi/fi/pelisaannot/journalistin-ohjeet/>

18.3.2024

Kansainvälisen kauppakamarin ICC:n Markkinointisäännöt:

<https://kauppakamari.fi/palvelut/liiketapalautakunta/tietoa-lautakunnasta/kansainvalisen-kauppakamarin-markkinointisaannot/>

Hyvää markkinointitapaa koskevat periaatteet Keskuskauppakamari:

<https://kauppakamari.fi/palvelut/mainonnan-eettinen-neuvosto/hyvaa-markkinointitapaa-koskevat-periaatteet/>

HSL kuvausohjeet:

<https://www.hsl.fi/hsl/viestinta> ja <https://kaupunkiliikenne.fi/info/esiintyminen-ja-kuvaaminen/>

Tiedotusvälineiden kuvausohjeet lentoasemilla:

<https://www.finavia.fi/fi/medialle/kuvausohjeet> ja

<https://www.finavia.fi/fi/medialle/lentoasema-kuvauspaikkana>

Drone ja kuvauskopteri, Traficom ohjeistuksia:

<https://droneinfo.fi/fi/lennattaminen-avoimessa-kategoriassa> ja

<https://droneinfo.fi/fi/ajankohtaista/muutoksia-dronen-lennattamiseen-112024-alkaen>

Mikä tavaramerkki on? Patentti -ja rekisterihallituksen ohje:

<https://www.prh.fi/fi/tavaramerkit.html>

Tiedotusvälineiden edustajien kuvausluvut. VR-Group. Saatavilla osoitteessa:

<https://www.vrgroup.fi/fi/vrgroup/uutishuone/kuvausluvut/>

Tietosuojavaltuutetun nettisivuilla saatavilla oleva ohjeistus. Tietosuojavaltuutetun toimisto: <https://tietosuoja.fi/organisaatiot>

Tunne oikeutesi. Tietosuojavaltuutetun toimiston ohje. Saatavilla osoitteessa:

<https://tietosuoja.fi/tunne-oikeutesi>

Virallisaineisto

Hallituksen esitykset

HE 313/2022 vp, saatavilla osoitteessa

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_313+2022.aspx

HE 43/2022 vp, saatavilla osoitteessa

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_43+2022.aspx

18.3.2024

Sivistysvaliokunnan mietintö SiVM 22/2022, saatavilla osoitteessa
https://www.parliament.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/SiVM_22+2022.pdf

HE 181/2014 vp, saatavilla osoitteessa:
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_181+2014.pdf

HE 28/2004 vp, saatavilla osoitteessa:
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_28+2004.pdf

HE 184/1999 vp, saatavilla osoitteessa:
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_184+1999.pdf

HE 287/1994, saatavilla osoitteessa:
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_287+1994.pdf

Komiteamietinnöt

Komiteamietintö 1991: 33

Komiteamietintö 1987:7

Viranomaisten selvitykset ja muistiot

Nurmi, Pekka: Tekijänoikeudet työ- ja virkasuhteissa. Selvitys tekijänoikeuden asemaan työ- ja virkasuhteissa liittyvistä sääntelytarpeista. Oikeusministeriö. 2002.

Oikeus -ja lausuntokäytäntö

Euroopan Unionin tuomioistuin

Eva-Maria Painer, C-145/10

Johan Deckmyn, C-201/13

Korkein oikeus

KKO:2023:48

KKO:2018:21

KKO:1979-II-64

18.3.2024

Hovioikeus

Turun hovioikeuden ratkaisu 26.8.1997

Markkinaoikeus ja markkinatuomioistuin

MAO:H202/2021

MAO:42/10

MT/1996:25

MT/1981:18

Tekijänoikeusneuvosto

TN 2022:3

TN 1993:21

TN 2017:4

TN 2016:16

TN 2013:3

TN 2006:7

TN 2005:5

TN 2004:3

TN 2003:6

TN 2002:7

TN 2017:15

TN 2016:04

TN 2018:6

TN 2014:17

TN 2007:6

Yhdysvaltojen oikeuskäytäntöä

UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE DISTRICT OF COLUMBIA STEPHEN THALER, Plaintiff, v. SHIRA PERLMUTTER, Register of Copyrights and Director of the United States Copyright Office, et al. Civil Action No. 22-1564 (BAH)
https://ecf.dcd.uscourts.gov/cgi-bin/show_public_doc?2022cv1564-24

Yhdysvaltain tekijänoikeusvirasto USCO Registration Decision on Zarya of the Dawn
21.2.2023

<https://www.copyright.gov/docs/zarya-of-the-dawn.pdf>

18.3.2024

Kirjallisuus

Alén-Savikko: Vakavasti otettava (va)iva - tekijänoikeudellista huomioita parodiasta, teoksessa: Oikeus, tieto ja viesti: Viestintäoikeuden vuosikirja 2015

Haarmann, Pirkko-Liisa. Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Helsinki 2005.

Harenko, Kristiina - Niiranen, Valtteri - Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus, Helsinki 2016

Hietanen, Herkko: Pelleily sallittu? - Parodia tekijänoikeuden rajoituksena, Defensor Legis 1/2009

Nordell, Per Jonas. Rätten till det visuella, Stockholm 1997

Oesch, Rainer: Oikeus valokuvaan, Helsinki 1993.

Raitio, Juha - Tuominen, Tomi: Euroopan unionin oikeus, Helsinki 2020

Vesala, Juha: Developing Artificial Intelligence-Based Content Creation: Are EU Copyright and Antitrust Law Fit for Purpose? ICC - International Review of Intellectual Property and Competition Law IIC 54, 351–380 (2023). <https://doi.org/10.1007/s40319-023-01301-2>

Muu aineisto

Blogijulkaisut, uutiset

Stein, Anna Maria; Generative Artificial Intelligence: US Copyright Office denies registration, [saatavilla osoitteessa: https://ipkitten.blogspot.com/2023/03/generative-artificial-intelligence-us.html](https://ipkitten.blogspot.com/2023/03/generative-artificial-intelligence-us.html)

Invasive Diffusion: How one unwilling illustrator found herself turned into an AI model: <https://waxy.org/2022/11/invasive-diffusion-how-one-unwilling-illustrator-found-herself-turned-into-an-ai-model/>

Getty Images on lisensoinut valokuvia BRIA yritykselle tekoälyn kouluttamiseen, ks. lisää:

<https://investors.gettyimages.com/news-releases/news-release-details/bria-partners-getty-images-transform-visual-content-through>

<https://www.theverge.com/2023/2/6/23587393/ai-art-copyright-lawsuit-getty-images-stable-diffusion> - myös Midjourney on haastettu samanlaisessa tapauksessa: <https://www.theverge.com/2023/1/16/23557098/generative-ai-art-copyright-legal-lawsuit-stable-diffusion-midjourney-deviantart>

18.3.2024

DALL·E 3 is designed to decline requests that ask for an image in the style of a living artist”; ks. esimerkiksi <https://openai.com/dall-e-3> ja https://share.hsforms.com/1_OuT5tfFSpic89PqN6r1CQ4sk30

Algoritmeja avaamaan pyrkii myös tiettyihin alustoihin soveltuva digipalvelusäädös. Portinvartijayrityksiin soveltuu lisäksi digimarkkinasäädös: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package>

Käyttöehtoja ja lisenssiehtoja

Adobe Firefly: <https://www.adobe.com/sensei/generative-ai/firefly.html>

Adobin ohjeistussivu: <https://helpx.adobe.com/firefly/using/generative-credits-faq.html#commercial-use>

Tietoa Creative Commons lisensseistä: <https://creativecommons.org/> ja CC BY NC lisenssin ehdot: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

Midjourney: <https://docs.midjourney.com/docs/terms-of-service>

Tämän oppaan tarkoituksena on olla vain lyhyt johdanto tekijänoikeuskysymyksiin, eikä se korvaa asiantuntevan lakimiehen apua esimerkiksi sopimuksen laatimisessa. Lisätietoja löytyy oheisesta kirjallisuudesta ja alan järjestöistä.